

Rajansa kaikella –paitsi väkivallalla

Vuoropuheluja naisiin kohdistuvasta väkivallasta:
Indonesia, Jemen, Marokko ja Suomi

Esitelmää: Kansainvälinen seminaari
Helsingin Rauhanasema 19.–20. syyskuuta 2005

Suomen Sadankomitealiitto ry

Amnesty Internationalin Suomen osasto

Julkaisun ovat toimittaneet Suvi Arapkirli ja Hanna-Mari Savolainen.
Toimitustyötä ovat avustaneet Susanne Dahlgren ja Matti Takala.
Käännökset ovat tehneet Suvi Arapkirli ja Hanna-Leena Pölkki.
Ulkoasun on suunnitellut Simo Hellsten.

ISBN-10	951-9372-28-8 (nid.) 951-9372-29-6 (pdf)
ISBN-13	978-951-9372-28-0 (nid.) 978-951-9372-29-7 (pdf)

Gummerus Kirjapaino Oy 2006

Julkaisuun on saatu ulkoasiainministeriön tiedotustukea.

Sisällysluettelo

Esipuhe	4
Yhteinen ongelmamme Kalle Sysikaski: Seminaarin avaussanat	5
Indonesia – maaesittely	8
Perinteiden ja globalismin puristuksessa Rena Herdiyani: Naisiin kohdistuva väkivalta Indonesiassa	9
Jemen – maaesittely	23
Naiset – miesten sisaria Suad Al Geds: Naisiin kohdistuva väkivalta Jemenissä	25
Marokko – maaesittely	38
Tabusta toimintaan Fatima Outaleb: Naisiin kohdistuva väkivalta Marokossa	40
Pelko pesii pohjolassakin Leena Ruusuvuori: Todellista tasa-arvoa ei ole ennen kuin naisiin kohdistuva väkivalta loppuu	44
Laki – miesten ja naisten Johanna Niemi-Kiesiläinen: Oikeudellinen vastaus naisiin kohdistuvaan väkivaltaan	46
Naisen tukena Riitta Ylikomi: Raiskauskriisikeskus Tukinaisen palvelut ja toimintaperiaatteet	54
Jyväskylän malli Juha Holma: Miten ehkäistä ja hoitaa perheväkivaltatapauksia	57
Ihmisiä kaupan Jaana Kauppinen: Naisten ja lasten kansainvälinen kauppa	61
Luennoitsijoiden esittelyt	65
Ulkomaalaisten järjestöjen esittelyt	66
Lisätietoja	68

Esipuhe

Naisiin kohdistuva väkivalta on vakava, maailmanlaajuinen ongelma. Se on edelleen myös maailmanlaajuisesti vaiettu ongelma. Hiljaisuuteen ovat osaltaan johtamassa stereotyyppiset käsitykset, jotka liittyvät naisen asemaan ja kulttuurisiin ja uskonnollisiin arvoihin.

Me tarvitsemme avointa, kulttuurien rajat ylittävää keskustelua naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Vain niin voimme murskata kunkin kulttuurin hellimät ennakkoluulot miesten ja naisten asemasta. Samalla voimme löytää sukupuolistuneen väkivallan yhteiset piirteet eri maissa ja kulttuureissa, tiedostaa eroavaisuudet ja löytää yhdessä ratkaisuja tähän vaikeaan ongelmaan.

Suomen Sadankomitealiiton ja Amnesty Internationalin Suomen osaston seminaari, ”Vuoropuhelua naisiin kohdistuvasta väkivallasta” Helsingin Rauhanasemalla 19.–20. syyskuuta 2005, oli osa tätä keskustelua. Kuusi naisten ja ihmisoikeuksien puolustajaa Indonesiasta, Jemenistä ja Marokosta osallistui seminaariin suomalaisten asiantuntijoiden ohella. Tähän julkaisuun saatiin kaikkien suomalaisten esitelmät samoin kuin yhden indonesialaisen, yhden jemeniläisen ja yhden marokkolaisen osallistujan esitelmätestit.

Suomi on tilastoiltaan synkkä maa sekä yleensä väkivallan että vielä erikoisesti perheväkivallan suhteen. Amnesty International kritisoi vuoden 2006 vuosiraportissaan Suomea poliittisen tahdon, suunnitelmallisen yhteistyön, asiantuntemuksen ja voimavarojen puutteesta naisiin kohdistuvan väkivallan kitkemiseksi. Suomen asenneilmapiiristä kertoo paljon se, että Amnestyn raportin julkaisun jälkeen kritiikkiä kutsuttiin maan suurimman päivälehdessä ”yliampuvaksi” sillä perusteella, että Suomi ”on kuitenkin pohjoismainen sivistysvaltio”.

Tällaistako on ”pohjoismainen sivistys”? Vuonna 1998 julkaistun kyselytutkimuksen mukaan runsas viidennes parisuhteessa elävistä suomalaisista naisista kärsii lähisuhteenväkivallasta. Kaksi viidennestä kaikista suomalaisnaisista on joutunut miehen seksuaalisen tai muun väkivallan tai sillä uhkailun uhriksi elämänsä aikana.

Me tarvitsemme todellakin keskustelua yli rajojen: Helsingistä Jakartaan, Turusta Sanaan, Oulusta Rabatiin. ■

Helsinki 30.5.2006.

Suvi Arapkirli ja Hanna-Mari Savolainen
Julkaisun toimittajat

Yhteinen ongelmamme

Seminaarin avaussanat

”Naisiin kohdistuva väkivalta”-teemamme pistää minut miehenä kysymään, käyttäytyvätkö vain miehet väkivaltaisesti. Näin ei varmasti ole. Väkivalta kohdistuu kuitenkin useimmiten naisiin, ja se on selvästi yhteydessä sukupuolten väliseen eriarvoisuuteen. Tämä pätee erityisen kärjistyneesti vielä konfliktien riivaamiin maihin, joissa yhteiskunnallisesta epävakaudesta kärsivät nimenomaan naiset. Konfliktialueilla naiset elävät kaikista haavoittuvimmissa olosuhteissa. Ja kun sukupuolille ei ole taattu muutenkaan yhtäläisiä oikeuksia, joutuvat varsinkin naiset elämään kaikenlaisen väkivallan uhan alla. Esimerkkinä voin mainita Länsi-Papuan Indonesiassa, jossa armeija kontrolloi ihmisten jokapäiväistä elämää.

Esimerkkejä on tietysti muitakin. Teokraattisen ja patriarkaalisen Saudi-Arabian naisilta puuttuvat yhtäläiset oikeudet. Sudanissa naiset kärsivät sekä oikeuksien puutteesta että konflikteista. Konfliktitilanteissa esiintyvät kaikista julmimmat väkivallan muodot kuten mielivaltaiset murhat ja pidätykset, raiskaukset, kidutus, HIV:n tahallinen tartuttaminen ja prostituutioon pakottaminen.

Myös miehet voivat kärsiä konfliktitilanteissa. Kun Indonesia miehitti Itä-Timoria 1990-luvulla, kosti Indonesian armeija timorilaisten kapinoinnin usein niin, että kaikki tietyn kylän miehet teloitettiin.

Suomea on sanottu yhdeksi niistä maista, joissa miesten ja naisten tasa-arvo toteutuu kaikista parhaiten. Väkipalvalta on kuitenkin Suomessa ongelma. 40% yli 15- vuotiaista naisista sanoo joutuneensa miehen harjoittaman fyysisen tai seksuaalisen väkivalan kohteeksi tai uhkaamaksi. Kaikista vaikeimmassa tilanteessa ovat olleet pienten lasten äidit ja raskaana olevat naiset.

Lainsäädäntömme mukaan väkivalan käyttö on aina rikos, mutta useimmat tapauksista eivät koskaan päädy oikeusprosessiin. Suomalaisista on sanottu, että meidän on vaikea käsitellä aggressiivisia tuntemuksia. Täytyy kuitenkin tehdä ero aggression ja väkivalan välille. Kaikki ihmiset tuntevat joskus vihaa, mutta normaalisti se ei johda väkivaltaiseen tekoon. Vaikka vihaa pidetään negatiivisena tunteena, me toisinaan tarvitsemme sitä sisäisessä psykologisessa selviytymisessä. On myös vihan muoto, jota kutsutaan oikeutetuksi suuttumukseksi. Tämä tunne on ihmiselle tärkeä sen ymmärtämisessä mikä on hyvää ja pahaa, mikä oikeaa ja väärää.

Useimmat väkivaltarikokset Suomessa tapahtuvat perheissä. Kun suomalaisilta naisilta kysyttiin, 36 prosenttia heistä sanoi kärsineensä puolison taholta suuremmasta tai pienemmästä väkivalasta. 25 prosenttia sanoi tämän väkivaltaisen käytöksen jatkuneen jo 10 vuotta. Väkivalan muotoja olivat liikkumisen rajoittaminen, läimäisyt, seksuaalinen väkivalta, lyöminen ja potkiminen, esineellä heittäminen, kuristaminen ja aseellinen väkivalta.

Tärkeää on huomata, että 40 prosenttia väkivaltaisesti käyttäytyvistä miehistä tuli perheistä, joissa isä oli ollut väkivaltainen. Todennäköisesti myös suuri osa väkivaltaisesti käyttäytyvistä naisista omaa sosiaalisen perimän väkivalan käyttöön. Vuonna 2003 naiset syyllistyivät Suomessa yli 3 000 pahoinpitelyyn ja 20 hengenriistoon. Hengenriiston yrityksiä oli yli 40.

Vakavan henkisen väkivalan tapauksia ei pystytä samalla tavoin tutkimaan, mutta monet tutkijat arvelevat naisten osuuden sen käyttämisessä olevan fyysistä väkivaltaa suuremman. Tämän väkivalan tutkiminen on suuri haaste, sillä sen seurauksina voidaan ajatella olevan mielenterveysongelmista kärsiviä ihmisiä, itsemurhan tehneitä ja alisuoriutujina elämänsä elämään joutuneita.

Kaikkiaan noin 12 prosenttia fyysisen väkivalan tapauksista oli naisten tekemiä. Eritäin huolestuttavaa on se, että tämä osuus on ollut voimakkaassa nousussa viimeisten 20 vuoden aikana. Jotkut naistutkijat uskovat, että me olemme niin tottuneita idealisoimaan naisen roolia äitinä, että suljemme silmämme naisten väkivaltaiselta käytökseltä kodeissa.

Kun pyrimme vähentämään naiseen kohdistuvan ja ylipäänsä väkivalan määrää, emme voi liiaksi korostaa naisten oikeuksia ajavien liikkeiden merkitystä. Tässä seminaarissa meillä on vieraina naisten oikeuksia ajavia aktivisteja Jemenistä, Marokosta ja Indonesi-

asta. Kaikki he ovat pyrkieneet edistämään naisten tasa-arvoisten oikeuksien toteutumista sellaisissa poliittisissa järjestelmissä, joissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei tapahdu vain yksityisellä tasolla, vaan myös sikäläisten hallitusten ja viranomaisten toimesta. Vieraamme ovat työssään joutuneet vaarantamaan myös henkilökohtaisen turvallisuutensa. He ovatkin todellisia rauhan ja ihmisoikeuksien sankareita, jotka meillä on kunnia saada vieraiksemme ja ystäviksemme.

Tämä seminaari on osa Sadankomitean käynnistämää ”Poliittinen islam ja rauha” -ohjelmaa.

Tämän vuotisen ohjelman teemana on ”Naisiin kohdistuva väkivalta Jemenissä, Marokossa, Indonesiassa ja Suomessa”. Aloitteen tämän ohjelman toteuttamisesta tekivät Leena Avonius, Susanne Dahlgren ja Hanna-Mari Savolainen. ■

Indonesia – maaesittely

Indonesian tasavalta koostuu 14 000 saaresta Aasian mantereen ja Australian välissä. Indonesia on maailman suurin muslimivaltio. Lähes 90 prosenttia sen 220 miljoonasta asukkaasta on islamin uskoisia.

Yli kolmekymmentä vuotta kestäneen kenraali Suharton diktaattorikauden jälkeen Indonesian demokratiakehitys on vahvistunut. Poliisilla ja armeijalla ei ole enää nimitettyjä jäseniä edustajainhuoneessa, vaan kaikki sen jäsenet valitaan vaaleilla. Presidentti valittiin ensimmäistä kertaa vapailla vaaleilla vuonna 2004, ja valtaan nousi entinen kenraali Susilo Bambang Yudhonojo.

Maan eri puolilla on edelleen aseellisia konflikteja, mutta Acehin maakuntaan saatiin rauhansopimus vuonna 2005. Konfliktit johtavat ihmisoikeusrikkomuksiin, myös hallitusta vastaan kapinoivien joukkojen taholta. Konfliktialueilla naiset ovat erityisen suuressa vaarassa joutua seksuaalisen väkivallan uhreiksi, ja lapsia on käytetty sotilaina. Rankaisemattomuus näistä rikoksista on suuri ongelma, mitä pahentaa oikeuslaitoksen laajalle levinnyt lahjottavuus.

Naisen laillinen asema on ristiriitainen. Virallisen politiikan mukaan naisille kuuluvat samat oikeudet ja velvollisuudet kuin miehille. Samalla kuitenkin todetaan, että avioliitossa mies on perheen pää ja että naisen on kannettava päävastuu kodista ja lasten kasvatuksesta.

Indonesiassa on oppivelvollisuus, mutta koulunkäynnin keskeytys ja lasten työssä käynti on yleistä. Tyttöjen ja poikien koulunkäynnin aloituksessa ei näytä olevan suurta eroa.

Indonesiassa on erityinen naisasiain ministeriö. Vuonna 2004 säädettiin laki perheväkivaltaa vastaan. Lakipykälät eivät ole kuitenkaan täysin selkeitä. Tämä on johtanut suuriin ongelmien lain täytäntöönpanossa, eikä se ole ilmeisesti onnistunut vähentämään laajasti esiintyvää perheväkivaltaa. Poliisilaitosten yhteyteen on perustettu vain naisille tarkoitettuja palveluja, mutta monet naiset epäröivät käyttää niitä turvallisuus- ja oikeuskoneistoa kohtaan tunnetun yleisen epäluottamuksen takia.

Naisten ja lasten kauppa prostituutioon sekä Indonesian sisällä että ulkomaille on yleistä. Rikollisliigat kauppaavat naisia muun muassa Japaniin, Malesiaan, Saudi-Arabiaan, Kuwaitiin, Taiwaniin ja Singaporeen. Kaupattuja naisia ja lapsia on pidettävä virallisen politiikan mukaan tukea ansaitsevina uhreina, mutta käytännössä varsinkin komentoketjun alimmilla tasoilla naisia kohdellaan toisinaan rikollisina. ■

Perinteiden ja globalismin puristuksessa

Naisiin kohdistuva väkivalta Indonesiassa

Naiset joutuvat kohtaamaan edelleen monenlaista väkivaltaa Indonesiassa. Väkivaltaa on työpaikoilla, kodin piirissä, teollisuudessa, työntekijöiden väliaikaisissa asuntoloissa jne., mutta väkivaltaa voi kohdata myös julkisilla paikoilla kuten kaupoissa, toreilla, hotelleissa, tien päällä ja julkisissa liikennevälineissä. Naisten seksuaalista ahdistelua näkee usein myös sähköisen ja painetun median mainoksissa samoin kuin ulkomainoksissa. Aseellisissa selkkauksissa on yleistä, että naiset kohtaavat väkivaltaa sotilaallisissa komentopaikoissa, turvapaikoissa, julkisilla paikoilla ja jopa uhreille varatuissa asunnoissa.

Väkivallan tekijöinä voi olla aviomiehiä, isiä, muita perheenjäseniä, työtovereita, esimiehiä, edustajia tai jopa johtavassa asemassa olevia julkisuuden henkilöitä. Tietyissä tapauksissa väkivallan tekijät ovat uskonnollisia auktoriteetteja tai yhteisönsä johtajia. Aseellisissa selkkauksissa, joille on leimallista myös poliittinen sorto, väkivaltaisuuksiin syyllistyvät aseistetut siviilit tai valtion turvakoneiston jäsenet. Heissä on myös vaimojaan pahoinpiteleviä miehiä. On ironista, että nämä väkivaltaiset miehet edustavat niitä yhteiskunnallisia tahoja, joiden pitäisi palvella naisia ja olla koko muunkin yhteiskunnan tukena ja turvana.

Väkivallan juuret ovat erilaisissa oikeuksissa eri sukupuolten välillä ja vallan epätasaisessa jakautumisessa miesten ja naisten kesken, mitä kaikkea vielä korostaa patriarkaalisten

arvojen vaaliminen yhteisöjen sisällä. Tämän takia naisia pidetään toisen luokan kansalaisina kaikilla elämän aloilla. Kulttuuri, uskonnolliset opinkappaleet ja niiden tulkinnat ja politiikka epäävät naisilta heidän oikeuksiensa toteutumisen. Komnas Perempuanin eli Naisiin kohdistuvan väkivallan komitean keräämät tiedot osoittavat, että naisiin kohdistuva väkivalta pahenee vuosi vuodelta.

Indonesiassa vallitseva sukupuolten välinen epätasa-arvo näyttää järjestelmälliseltä ja yhteiskunnan kaikkiin rakenteisiin juurtuneelta, sillä mies on valta-asemassa kaikissa inhimillisissä suhteissa. Nämä toisen sukupuolen asemaa vahvistavat kulttuurisidonaiset rakenteet eivät ole ainoa tekijä. Myös yhteiskunnalliset, poliittiset ja taloudelliset aaterakennelmat samoin kuin uskonnollisten johtajien tulkinnat pyhistä teksteistä ovat vaikuttaneet tilanteeseen. Yleiset yhteiskunnalliset ja taloudelliset paineet ovat tämän ohella selvästikin Indonesiassa niitä laukaisevia tekijöitä, joiden takia mies saattaa sortua väkivaltaan läheisimpiään kohtaan.

Valtaosa indonesialaisista pitää kiinni niistä naisia halventavista myyteistä, joiden valossa naisten ja miesten käytöstä arvioidaan. Näin naiset kahlitaan tiettyihin roolimalleihin.

Naisiin kohdistuvan väkivallan muodot Indonesiassa

Riippuen väkivallan tekijän suhteesta uhriinsa, naisiin kohdistuva väkivalta voidaan luokitella seuraavasti:

1. Väkivalta perheen piirissä ja lähisuhteissa

1.1. Lähisuhteiden väkivalta

–Läheisten ihmisten väkivalta

On yleistä, että raiskaukseen syyllistyy uhrille läheinen ihminen. Insestitapaukset ovat myös nousussa.

–Seurustelun aikainen väkivalta (treffiraiskaukset)

Fyysinen ja psyykinen raiskaaminen on yleistä parin vasta seurustellessa, mutta harvat tapauksista tulevat ilmi. Tällaisesta väkivallasta ei juurikaan tehdä rikosilmoituksia, ja vielä harvemmin ne päättyvät oikeuteen. Syyt tähän ovat moninaiset: uhri saattaa olla häpeissään eikä siksi halua paljastaa asiaa; oikeusprosessi tuntuu liian monimutkaiselta; uhri tuntee sääliä tekijää kohtaan tai hän haluaa sovittaa asian epävirallisesti. Poliisit pitävät seurustelun aikaista väkivaltaa merkityksettömänä asiana. Todennäköisesti he vain suosittelevat asian sopimista ilman oikeuden puuttumista asiaan.

Seurustelun aikainen väkivalta johtaa monasti ei-toivottuun raskauteen. Usein uhri traumatisoituu pitkäksi aikaa, sillä asiaan kietoutuu paljon kulttuurin ja yhteisön normien kannalta tärkeitä asioita. Raskaudesta saatetaan syyttää uhria, sillä häntä epäillään taipuvaisuudesta ja halukkuudesta seksisuhteeseen. Nykyisin voimassa olevat lait tai yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät eivät asetu uhrin puolelle. Tilannetta vain pahentaa naista syrjivien ja halventavien arvojen omaksuminen. Tämän seurauksena uhri menettää itsekunnioituksensa ja omanarvontuntonsa. Väkivallanteko, joka on tapahtunut seurustelun aikana tai johon perheenjäsen on syyllistynyt, tuntuu uhrista usein jollain lailla järjellisesti selitettävältä. Uhri luulee itse hairahtuneensa tai käyttäytyneensä säädyttömästi.

1.2. Perheväkivalta

Perheväkivaltaa esiintyy kaikissa yhteiskuntaluokissa ja -piireissä samoin kuin kaikissa etnisissä ja uskonnollisissa ryhmissä. Naiset ovat alttiita kärsimään väkivallasta riippumatta koulutuksesta, ammatista tai sosiaalisesta tausta. Köyhyys ja työttömyys ovat omiaan pahentamaan perheväkivaltaa. Indonesiassa miehen oletetaan toimivan perheen päänä ja päätösten tekijänä. Mies on perheessä ensimmäisellä sijalla. Toisaalta tämä tarkoittaa myös raskaan taakan laskemista miehen harteille – hänen odotetaan täyttävän nämä kulttuurisidonnaiset, miehen arvon määrittelevät ihannevaatimukset. Mies ei usko enää täyttävänsä näitä vaatimuksia, kun taloudelliset olosuhteet murentavat hänen asemaansa tai kun nainen ansaitsee häntä paremmin. Näissä tapauksissa mies alkaa pitää puolisoaan kilpailijana eikä elämäkumppanina¹.

On yleistä, että naispuolinen väkivallan uhri kärsii yhtä aikaa useasta eri väkivallan muodosta. Miehen työttömyys tai hyvin pieni palkka merkitsevät köyhyyttä.

Köyhissä perheissä vaimon on vielä uuvutettava itsensä raskaalla työllä elannon ansaitsemiseksi sen ohella, että häntä kidutetaan ruumiillisella väkivallalla. Joissain muissa tapauksissa mies hylkää vaimonsa takaamatta tälle toimeentuloa. Silloin naisen on hyväksyttävä mikä tahansa työtarjous pystyäkseen elättämään perheensä.

Noin 21 prosenttia perheväkivallan uhreista on 21–25-vuotiaita kotirouvia. Yleisimmin tätä selitetään taloudellisella riippuvuudella. Naisen on harkittava tarkkaan, uskaltaako hän lähteä väkivallan kehästä, puhumattakaan siitä että hän rohkenisi jättää miehensä ja mieltä avioeroa. Yhteiskunnassa vallitsevat uskonnolliset arvot tuomitsevat avioeron ja naisen eron perheestä. Tästä johtuen naiset pelkäävät yksin jäämistä ja leimautumista – roolimalliuskomusten takia avioeroa pidetään naisen epäonnistumisen osoituksena.

1 Kalyanamitra, ”Kekerasan Terhadap Perempuan di Masyarakat, Buka Kewajaran”. Jakarta 2005.

Vuoden 2004 aikana suurinta huolta herättivät ne perheväkivallan muodot, jotka johtivat kaikkein raa'impisiin rikoksiin (surmiin). Vuoden aikana paljastui lukemattomia kuolemaan johtaneita kidutustapauksia eivätkä kaikki tapaukset tulleet edes julki.

Väkivallasta ilmoittamatta jättämiseen on useita eri selityksiä.

- Uhrin eivät tee ilmoitusta tapauksesta pelätessään ilmoituksen fyysisiä, psykologisia tai sosiaalisia seuraamuksia itselleen.
- Uhrin tuntevat velvollisuudekseen suojella perheen asemaa, varsinkin niissä tapauksissa, joissa väkivaltaan on syyllistynyt joku läheisistä.
- Vähäinen luottamus oikeusjärjestelmään. Oikeuden hakeminen tuomioistuinten kautta ei välttämättä johda väkivallan tekijöiden rankaisemiseen.
- Uhrin pelkäävät oikeusjutun nostamisen johtavan entistä suurempaan häpeään (valtava mediajulkisuus, leväperäisesti hoidetut tutkimukset).
- Uhrin pelkäävät rikoksen tekijän vastatoimia tai kosta (varsinkin, jos syyllinen on läheinen).
- Vaikeakulkuisten yhteyksien takana sijaitseva kotipaikka – poliisiasemalle pääsy muodostuu esteeksi rikosilmoituksen teolle.
- Vähäinen luottamus lainvalvojen kykyyn suojella uhria rikosilmoituksen teon jälkeen.
- Tietämättömyys – uhri ei ole tietoinen siitä, että väkivalta naisia kohtaan on rikos².

Seuraavat uskomukset ylläpitävät naiseen kohdistuvaa väkivaltaa Indonesiassa:

- Naisen perinteinen asema

Nainen nähdään vain perheenjäsenenä, mies sen johtajana. Naimattoman naisen on oltava kuuliainen isälleen, naimisissa olevan naisen aviomiehelleen.

Nainen on opetettu uskomaan, että naisen arvo ja kunnia riippuvat siitä, pystyykö hän ylläpitämään miehensä arvoa ja kunniaa.

- Perheen sulkeutuneisuus

Indonesialaiset kasvatetaan uskomaan, että kaiken perheen sisällä tapahtuvan pitäisi olla salaista ja yksityistä. Sitä ei saisi paljastaa ulkopuolisille. Naisen katsotaan toimivan häpeällisesti, jos hän paljastaa perheen ongelmat.

Perheväkivallan uhrin on vaikeata tehdä rikosilmoitusta siksi, että häntä vaaditaan ylläpitämään perheen ja aviomiehen kunniaa. Ulkopuolisten on puolestaan vaikea puuttua asiaan monestakin eri syystä (uhrin pitäisi pystyä ratkomaan omat ongelmansa, toisten ei pidä puuttua perheen sisäisiin asioihin, väkivallan tekijää pelätään todistajaksi ryhtyessä).

2 Harkristuti Harkrisnowo, "Hukum Pidana dan Kekerasan Terhadap Perempuan, dalam Pemahaman Bentuk-bentuk Tindak Kekerasan Terhadap Perempuan dan Alternatif Pemecahannya" Jakarta: Centre for Women Studies, Universitas Indonesia. 2000

– Ehjän perheen ihannointi

Useimpien indonesialaisten mielestä ihanneperheessä on lapsia ja näillä kaksi vanhempaa. Monet naiset yrittävät pitää kiinni tästä ideaalitulanteesta, koska he pelkäävät isästä eroon joutumisen seurauksia lapsillensa. He eivät ole tietoisia siitä, että vanhempien huono suhde vaikuttaa lapsiin vielä pahemmin.

– Huoli avioeron vaikutuksista lapseen

Siinä tilanteessa, että nainen väsy perhetilanteensa surkeuteen ja harkitsee avioeroa, huolestuu hän lastensa asemasta. Häntä murehduttaa se mahdollisuus, että lapset kasvavat aikuisiksi ilman isäänsä. Jos nainen on kotirouva, hänen taloudellinen riippuvuutensa aviomiehestä asetetaan kyseenalaiseksi.

– Uhrin itsesyytökset

Ympäröivä yhteiskunta samoin kuin perhe ja aviomies syyttelevät yleensä naista. Tilanne lamauttaa uhrin, lisää hänen hämmennystään ja itsesyytöksiään ja murentaa entisestään hänen itseluottamustaan.

– Usko muutokseen

Monet naiset jäävät väkivaltaiseen perhetilanteeseen siksi, että he uskovat muutokseen (että aviomies parantaa tapansa).

1.3. Tyttöihin kohdistuva väkivalta

Tyttölapsen joutuvat kokemaan monenlaista väkivaltaa isän, isoisän, veljen tai muun perheenjäsenen taholta (sisarukset, sukulaiset tai muut läheiset ihmiset). Tyttöihin kohdistuva väkivalta voidaan luokitella seuraavasti: fyysinen pahoinpitely; hylkääminen; tarpeiden täyttämisen estäminen; työhön pakottaminen, mikä merkitsee lapselle kuuluvien oikeuksien loukkaamista ja psykologinen väkivalta, syrjintä, pakottaminen, seksuaalinen hyväksikäyttö ja raiskaus. Raiskauksen uhreissa on ollut viidenkin vuoden ikäisiä lapsia, ja valitettavasti tilastot osoittavat raiskaustapausten lisääntyvän vuosi vuodelta.

2. Väkivalta yhteisön sisällä

2.1. Väkivalta työpaikoilla/sukupuolinen ahdistelu

Esimerkki naisten syrjinnästä virallisessa työelämässä on samasta työstä maksettu pienempi palkka.

Työelämässä naisia rajoittavat myös monet muut, sekä työelämän rakenteisiin että yhteiskunnan perinteisiin, liittyvät ongelmat. Naisia koskevat ammattien rajallisuus, vaikeudet uralla etenemisessä ja kohoamisessa, naisten lisääntymisoikeuksia koskevat

säännökset, epäoikeudenmukaiset irtisanomiset, sopimuksissa mainitut, määräaikaiset kiellot avioliitosta ja raskaudesta ja niin edelleen.

Tämän kaiken ohella indonesialaisten siirtotyöläisten valtaosa on naisia, ja he joutuvat elämään jatkuvan väkivallan uhan alla, tekivätpä he työtä sitten kotimaassaan tai ulkomailla. Indonesialaisia siirtotyöläisiä syrjitään kaikkialla. Kotimaassaan heitä pidetään pelkkänä kauppatavarana ja toisen luokan kansalaisina. Syrjintää esiintyy niin työhönotossa kuin ennen muuttoa ja muuton aikana. Heitä syrjitään myös silloin, kun he palaavat Indonesiaan. Seksuaalinen hyväksikäyttö, fyysinen väkivalta, kuolemaan johtavat raiskaukset, naiskauppa ja sopimusavioliitot kuuluvat yhä useammin indonesialaisten naissiirtotyöläisten kokemuksiin³.

Yhteiskunnan yleiset normit ja sosiologiset tekijät pitävät yllä sitä ilmapiiriä, joka sallii työpaikoilla tapahtuvan seksuaalisen ahdistelun ja hyväksikäytön. Julkinen valvonta rajoittaa vain vähän miesten harjoittamaa tahallista seksuaalista häirintää eikä siitä lange-teta rangaistuksia. Tämän ohella indonesialaisten naisten sosiaalinen ja virallinen asema on sellainen, että he ovat alistetussa asemassa ja miesten käskyvallan alla (vaikka joissain yhtiöissä on enemmän nais- kuin miestyöntekijöitä).

Indonesian lakijärjestelmä ei suojaa naisia riittävässä määrin, etenkin työssä käyviä naisia. Naisille ei ole annettu tarpeeksi tietoa heidän oikeuksistaan tai oikeuslaitoksen tarjoamista palveluista.

2.2. Tiedotusvälineet ja naisiin kohdistuva väkivalta

Indonesiassa on paljon tiedotusvälineitä, joiden toiminta perustuu naisen ruumiin esi-neellistämiseen. Levikkilukujensa nostamiseksi ne yrittävät houkuttaa nimenomaan mieslukijoita. Naisen seksuaalisuus otetaan manipuloinnin kohteeksi, toiminta on sensaatiohakuista, ja houkuttelevan seksikkäät kuvat ovat ahkerassa käytössä.

Aivan samalla tavalla mainoksissakin naiset esitetään seksinautintojen välikappaleena ja seksiobjekteina. Jotkut tiedotusvälineet yrittävät omassa raportoinnissaan suhtautua naisuhreihin kunnioittavammin. Naisten nimiä ei paljasteta eikä tiedoissa pyritä sensaatioihin. Mutta sellaisia tiedotusvälineitä on huomattavasti enemmän, jotka itse syylistyvät väkivallantekoihin esineellistämällä väkivallan uhreiksi joutuneet naiset. Kun tiedotusvälineet raportoivat näistä seksuaalisista rikoksista, muutetaan traagiset tapa-ukset ”pornografiaksi” levikin lisäämiseksi. Jutuilla yritetään vedota esimerkiksi yleisön omiin, seksiä koskeviin mielikuviiin. Monet reportaaseista on kirjoitettu rikoksen uhria loukkaavalla tavalla. Niissä ei ole mitään herkkyyttä ja ne syyttävät täysin asiattomasti

3 Wahyu Susilo, ”Kekerasan Terhadap Buruh Migran Perempuan Indonesia”, Yayasan Jumal Perempuanin julkaisu. Jakarta 2002.

rikoksen uhria, samalla kun niissä suhtaudutaan ironisen myötätuntoisesti rikoksen tekijää kohtaan.

Tuomitsevat asenteet uhria kohtaan hyödyttävät vain rikoksen tekijää. Tämä tulee usein ilmi reportaaseissa, joissa uhria pidetään syyllisenä ja väkivallan tekijä esitetään sympaattisessa valossa. Asiaa vain pahentaa uhrin leimaaminen ja nimittely ”kunniantomaksi naiseksi”. Jutuissa annetaan useinkin se vaikutelma, että raiskauksen uhri oli vain ”pitämässä hauskaa” ja että raiskaus ei ole juurikaan vaikuttanut hänen elämäänsä. Raiskauksista kertovat lehtijutut vielä otsikoidaan usein mahtipontisesti: Isä ”otti ja ahmaisi” tytärpuolensa – tai – Taksikuskeilla oli ”vuorot” maalaistytölle. Tämänkaltaiset sanavalinnat paljastavat, mitä kirjoittaja todellisuudessa ajattelee raiskaustapauksista. Tämä saattaa paljastaa myös enemmistön tavan suhtautua kirjoitteluun seksuaalisesta väkivallasta.

Kun tiedotusvälineiden raportit kuvailevat uhrin ulkoista olemusta (hieno hipiä, seksikäs jne.), tekee tämä naisesta uhrin toiseen kertaan (toistamiseen uhriutumisen)⁴. Ensimmäisen kerran naiselle teki väkivaltaa itse rikollinen, toisen kerran väkivaltaa teki rikoksesta uutisointi.

3. Valtion rooli naisiin kohdistuvassa väkivallassa

Indonesian oikeusjärjestelmällä on taipumus vahvistaa naisten ja miesten roolien vastakkaisuutta. Naisia pidetään kodin, miehiä taas julkisuuden piiriin kuuluvina. Tämä on tuonut puolestaan paljon rajoituksia naisille: heillä ei ole samalla lailla oikeutta tai valtaa taloudellisiin, poliittisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin voimavaroihin. Tämä tilanne synnyttää väkivaltaa naisia kohtaan⁵. Valtiolliseen politiikkaan ja sotilaalliseen miehisytyteen (miehisyys liitetään sotilaallisuuteen koska armeija on miesvaltainen laitos⁶) heijastuva patriarkaatin käsite on useimmiten vaikuttanut epäsuotuisasti naisiin ja lapsiin.

Oikeusjärjestelmään kuuluu kolme osaa, jotka suuresti vaikuttavat lakien soveltamiseen: lain sisältö, lain rakenne ja lain henki. Nämä osat vaikuttavat kaikki toisiinsa. Jos yksi näistä osasista on sukupuolistunut, merkitsee se epätasa-arvoista kohtelua naisten kannalta.

4 Ade Armando, ”Kekerasan terhadap Perempuan Dalam Media” (Uutisoinnin väkivalta naisia kohtaan). Tabloid Auran ja naisten voimaantumisen keskustuomiston seminaarissa pidetty esitelmä. Jakarta 2001.

5 Nursyahbani Katjasungkana, Mumtahanah, ”Keadilan Hukum Untuk Perempuan Korban Kekerasan”. LBH Apik . Jakarta 2002.

6 Karlina Leksono Supeli; ”Penegakan Hak Azasi Manusia, Kekerasan Terhadap Perempuan dan Militer” Jakarta: Archive, Media Kerja Budaya Online. 2003.

Naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamisyhteyksissä on huomioitava nämä seuraavat yhteiskunnalliset tosiasiat: luonnon katsotaan asettavan mies edelleen etusijalle eivätkä lait vieläkään ota naisia täysin huomioon.

Miehiä suosivassa kulttuurissa naiset on helpompi alistaa. Tällaisessa kulttuuri-ilmapiiressä kaikkea naisiin kohdistuvaa väkivaltaa voidaan siis pitää tiettyyn rajaan asti oikeutettuna.

Juridiselta kannalta katsottuna naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään eräässä Indonesian rikoslaissa. Se on perintöä hollantilaisilta siirtomaaisänniltä, ja siirretty Indonesian lakikirjoihin vuonna 1946. Sitä on uudistettu ensimmäistä kertaa vasta aivan hiljattain. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävissä, miksi naisiin kohdistuvaan väkivaltaan suhtaudutaan kuten Indonesiassa nykyisin suhtaudutaan. Seksuaalisen hyväksikäytön, raiskauksen, naiskaupan ja abortin kyseessä ollen suhtautuminen perustuu vanhaan siirtoma-aikaiseen rikoslakiin, jota hyödynnettiin laissa numero 1 vuodelta 1946. Poliisin ja syyttäjän toimet ovat pohjautuneet tähän lakiin, ja näin väkivallan uhreiksi joutuneet naiset ovat huonossa asemassa.

Rikoslaissa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään kappaleessa ”Siveysrikokset”, joka perustuu lähinnä yleisesti hyväksytyihin moraalikäsitelmiin. Periaatteessa tämä rikoslain siveyspykälä tarkoittaa vain niitä rikoksia, jotka on tehty julkisesti yksityisen henkilön kunniaa, siveyttä tai tapoja vastaan. Useimmat naisiin kohdistuvat väkivallanteot tehdään kuitenkin yksityisesti, mikä tekee todistajien löytämisen vaikeaksi. Rikoslain (KUHP) artikla numero 285 toteaa: ”Jokaista, joka pakottaa naisen, joka ei ole hänen vaimonsa, yhdyntään, tullaan syyttämään raiskauksesta.” Tämä tekee siis avioliitossa tapahtuvan raiskauksen mahdottomaksi. Samaten inestiäkin pidetään edelleen hyväksikäyttönä (eikä raiskauksena)⁷.

On ironista, että Indonesian nykyisen rikoslain (KUHP) ne pykälät, joihin poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten on nojattava naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevissa jutuissa, ovat vain huonontaneet naisten asemaa seuraavista syistä:

1. KUHP ei tunne sukupuolesta johtuvan väkivallan käsitettä, kuten seuraavasta käy ilmi:

a. KUHP ei tunne seksuaalisen hyväksikäytön käsitettä. Tästä johtuen on paljon hyväksikäyttötapauksia, joissa ei päästä edes oikeusprosessin ensimmäiselle asteelle eli poliisitutkimukseen, koska oikeusperiaatteiden kanssa ei haluta ristiriitaan.

7 Rita Serena Kolibonso, ”Kejahatan itu bernama Kekerasan Dalam Rumah Tangga”, Yayasan Jumal Perempuan julkaisu. Jakarta 2002.

b. KUHP määrittelee uskottomuuden vain joissain siveysrikoksia koskeissa artikloissa. Useimmat raiskaukset luokitellaankin, todisteiden puutteessa, uskottomuustapauksiksi. Naisiin kohdistuvan väkivallan piirteet eivät täytä KUHP:n määrittelemiä kriteereitä, tai toisinaan KUHP:n määrittelemättä jättämiä kriteereitä. Tämä estää usein lainvalvontaviranomaisia ryhtymästä tutkimuksiin.

c. KUHP ei määrittele kunnolla lapsen raiskausta vaan pitää sitä lähinnä uskottomuutena.

2. KUHP ei määrittele kunnolla perheväkivaltaa, minkä seurauksena poliisi jättää perheväkivaltatapaukset usein kokonaan tutkimatta

Poliisi ja syyttäjä eivät ole useinkaan myöskään tietoisia siitä, mitä naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan, eivätkä he osaa asettua uhrin asemaan. Raiskauksen uhri onkin kestävässä tilanteessa. Tehdessään ilmoituksen raiskauksesta, saatettaisiin häntä syyttää myös myös perheensä häpäisemisestä. Jos hän kaikesta huolimatta päättäisi ilmoittaa asiasta poliisi, joutuisi hän toisaalta kohtaamaan lainvalvojia, joilla ei mitään käsitystä asian käsittelyn vaatimasta herkkyydestä. Raiskauksen uhri saa useinkin vastaloukkaukseksi syytteen väkivallan tekijän häpäisemisestä.

Halventava kohtelu, uhrin syyttely, muut vastaavanlaiset reaktiot kuten uhrin kokemusten kyyninen epäily tai vähättely – nämä ovat rikoksen tutkijoiden tyypillisiä suhtautumistapoja. Raiskaaja saattaa päästä vielä vapaalle jalalle syyttäjän epätäydellisen syytteen takia. Raiskaustapauksissa tuomarit langettavat usein lyhyempiä vankeusrangaistuksia kuin enimmäispituudeksi määrätty 12 vuotta.

Yleinen haluttomuus puuttua perheväkivaltatapauksiin johtuu useimmiten siitä, että tällaista väkivaltaa pidetään perheen yksityisenä asiana. Useimmiten uhri pitää omaa epäonnistumistaan syynä väkivaltaan, syyttelee itseään eikä koskaan tee asiasta ilmoitusta⁸.

Abortin kieltävä lakimääräys asettaa naiset vaikeaan asemaan ja saattaa jopa vaarantaa heidän turvallisuutensa. Toisaalta laki numero 23 vuodelta 1992 sallii abortin seuraavista syistä: *provokatus medicinalis* ja *abortus provokatus therapeuticus*. Yllä mainitun lain 15. pykälä sallii raskauden keskeytyksen lääketieteellisistä syistä niissä tapauksissa, joissa pätevät lääketieteen ammattilaiset katsovat, että äidin ja lapsen terveys on vaarassa. Todellisuudessa lääketieteellisillä syillä saatetaan tarkoittaa äitiä ja syntymässä olevaa lasta. Lääketieteelliset syyt eivät myöskään ota huomioon äidin psyykkistä tilaa. Raskaana oleva nainen ei ehkä ole valmis viemään raskautta loppuun ja synnyttämään lasta, jos hän on raiskauksen uhri.

8 Vonny Renata DS.SH, "Kendala Hukum dalam Pendampingan Kasus-kasus Kekerasan Terhadap Perempuan". LBH Apik. Jakarta 2002.

Muut oikeudelliset välineet kuten lait tai aluetason säädökset eivät tällä haavaa käy naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen keinoiksi. Voimme ottaa esimerkiksi avioliittolain numero 1 vuodelta 1974, joka määrittelee aviomiehen perheen pääksi ja vaimon kodinhoitajaksi. Tulkittiinpa tätä lakia miten päin tahansa, vaikuttaa se aina naisen asemaan, koska sen mukaan miestä on pidettävä ainoana perheestä laillisesti vastuussa olevana henkilönä. Naisen alistettu asema kytkeytyy myös siihen uskomukseen, että vain naisen on kannettava vastuu lasten kasvattamisesta ja syntyvyyden säännöstelystä. Kansalaisuuslaki on toinen esimerkki naisen alistetusta asemasta. Lain mukaan ulkomaan kansalaisen kanssa naimisissa olevan indonesialaisen naisen lapsi saa automaattisesti isänsä kansalaisuuden. Naisella ei ole taaskaan oikeuksia omaan lapseensa.

Eräät alueellisen itsemääräämisoikeuden mukaiset alueelliset säännökset vaikuttavat naisia syrjiviltä. Naisten on pukeuduttava tiettyjen säännösten mukaan, ja tämän uskotaan kitkevän prostituutiota ja uskottomuutta. Vastuu moraalista langetetaan näin vain naisille, koska siveyden mittarina pidetään käsitystä ”kunniallisesta naisesta”. Valtiolliset toimijat ja uskonnolliset piirit katsovat tämän tarkoittavan sitä, että naiset eivät enää voi työskennellä seksiteollisuudessa tai liikkua ilman laillista puolisoaan.

Tarvitsemme siis kiireellistä lakiuudistusta naisten syrjinnän ja naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi kuten edellä esitetyt asiat osoittavat. Uudistuksen on koskettava niin lakien sisältöä, instituutioita kuin koko kulttuuri-ilmapiiriä.

Yritykset vähentää naisiin kohdistuvaa väkivaltaa

Sekä kansalaisjärjestöt että valtionhallinnon edustajat ovat yrittäneet vähentää naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Tästä johtuen Indonesian hallitus on ratifioinut kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan YK:n yleissopimuksen saattamalla voiman

sopimuksen ratifioimista koskevan lain numero 7 vuonna 1984. Yleissopimus on kansainvälinen, naisten oikeuksia koskeva laki, joka takaa naisille ja miehille yhdenvertaisen kansalaisuuden ja samat poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet. Tästä johtuen Indonesian hallituksella on velvollisuus ryhtyä toimiin naisten syrjinnän estämiseksi kaikilla elämän aloilla lainsäädännön, poliittisten päätösten ja toimintasuunnitelmien avulla.

YK:n 11. yleiskokous antoi vuonna 1992 yleissuosituksensa numero 19 naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi. Yleissuositus vahvistaa sen, että naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on pidettävä sukupuoleen perustuvana ja siksi kiellettävänä syrjintänä. Vaikka suosituksella ei ole lain voimaa, kaikilla allekirjoittajavaltioilla (myös Indonesialla) on kuitenkin moraalinen velvollisuus toteuttaa suositus käytännössä.

Indonesian hallitus alkoi kiinnittää huomiota naisiin kohdistuvaan väkivaltaan vuonna 1998, mitä osoittaa se, että tuon vuoden lokakuussa presidentin määräyksellä numero 181 perustettiin naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen kansallinen komitea. Komitean piti ryhtyä seuraamaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä ja kitkemistä. Presidentti Abdurrahman Wahidin valtakaudella naisen asemasta vastaava ministeriö muutettiin naisasiain ministeriöksi. Myös sosiaali- ja opetusministeriö samoin kuin esimerkiksi poliisi tekivät aloitteita asian hallinnolliseksi hoitamiseksi.

24. päivänä marraskuuta 1999 Indonesian hallitus allekirjoitti Jakartassa sitoumuksensa poistaa naisiin kohdistuva väkivalta. Tilaisuutta todistivat kaikki valtion ja yhteiskunnan eri ryhmien edustajat mukaanlukien lainsäädäntö-, oikeus- ja toimeenpanovallan haltijat, kansalaisaktivistit, väkivallan uhrit ja tiedotusvälineiden edustajat. Vuonna 2000 hallitus julkaisi RAN-PKTP -lyhenteellä tunnetun toimintasuunnitelmansa naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi. Suunnitelma lähtee valtionhallinnon, eri yhteiskunta-piirien ja kansalaisjärjestöjen yhteisistä tavoitteista. Toimintasuunnitelman ytimenä on *Nollatoleranssin politiikka*. Siinä vahvistetaan käsitys, jonka mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan juuret löytyvät patriarkalisesta kulttuurista, uskonnon ahtaasta tulkinnasta, feodalismien jäänteistä ja epäoikeudenmukaisista poliittisista, sosiaalisista ja taloudellisista elinolosuhteista.

On kaksi muutakin kansallista suunnitelmaa. Toinen tunnetaan nimellä RAN-ESKA, ja se pyrkii poistamaan taloudellisen edun tarkoituksessa harjoitetun lasten seksuaalisen hyväksikäytön. Suunnitelma perustuu presidentin säädökseen numero 87 vuodelta 2002. Kolmas kansallinen suunnitelma koskee naisten ja lasten kaupan estämistä. Se pohjautuu presidentin säädökseen numero 88 vuodelta 2002.

22. syyskuuta 2004 presidentti Megawati Soekarnoputrin johdolla Indonesian hallitus taipui eri naisryhmien vuodesta 1997 lähtien harjoittamaan painostukseen ja säätö lain naisiin kohdistuvan väkivallan estämisestä, laki No 23/2004. Tämän lain piti toimia lakisääteisenä turvaverkkona perheenjäsenille (erityisesti naisille) kaikenlaista väkivaltaa vastaan. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan yritettiin kampanjoida, jotta asian kiireellisyys ymmärrettäisiin. Monet eri kansalaisjärjestöt, instituutiot, verkostot ja akateemikot järjestivät työpajoja ja julkisia keskustelutilaisuuksia asiasta. Mitra Perempuan ja Naisten kriisikeskus saivat kokoon 12 000 yksityishenkilön allekirjoittamaa postikorttia, joissa kannatettiin lakia perheväkivallan estämiseksi. Nämä postikortit lähetettiin parlamentille ja presidentille. Komnas Perempuan, Naisten kriisikeskus ja verkosto, jonka tehtävänä on ajaa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa estävää politiikkaa (Jangka-PKTP), lähettivät parlamentille ja presidentille myös kirjeen lakiprosessin vauhdittamiseksi.

Naisasiain ministeriö, sosiaaliministeriö, terveysministeriö ja Indonesian poliisi ovat allekirjoittaneet puitesopimuksen, jossa ne lupautuvat yhteistyössä tukemaan väkivallan vastaista politiikkaa ja palvelukeskusta, joka on tarkoitettu väkivallan nais- ja lapsiuhreille.

Valtakunnallisesti toimivat kansalaisjärjestöt ryhtyivät seuraaviin toimiin vuosina 2003 ja 2004:

1. Työ politiikan muuttamiseksi

- Rikoslakiin (KUHP) ja sen pykälämuutosehdotuksiin otettiin kriittinen kanta. Niissä nimittäin suhtaudutaan edelleen myönteisesti yleisesti vallitseviin moraalikäsitteisiin ja hyväksytään, suorasti tai epäsuorasti, naisen pitäminen seksiobjektina. Käsiteltäviin asioihin kuuluivat mm. perheväkivalta, siirtotyöläiset, raiskaus, naiskauppa, rikoslain uudistus ja ympäristökysymykset. Useat eri kansalaisjärjestöt ovat mukana tässä työssä.
- Aloitettiin työ valtion budjetin laatimiseksi niin, että se toimisi sukupuolisesti herkällä tavalla ja että naiset saisivat sosiaali-, koulutus- ja terveystalvveluja. Tehtiin myös määräraha-aloite sekä valtion (APBN) että aluebudjettien (APBD) varoista.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan lainopillinen seuranta, samoin sen seuranta, miten naiset pääsevät hyödyntämään lakeja. Lukuisat kansalaisjärjestöt tekevät tätä työtä monitoroiden myös sitä, pannaanko oikeusistuimien langettamat tuomiot myös täytäntöön.
- Väkivaltakysymysten sisällyttäminen Indonesiassa annettavaan kättilökoulutukseen.
- Naisten laillisen ja sosiaalisen turvaamisen aloittaminen alueellisesti (alueelliset säädökset/PERDA), siirtotyöläisten suojeleminen (läntisessä Nusa Tenggara ja Blitarissa) ja kotiapulaisten suojaaminen alueellisilla säädöksillä (Yogyakarta ja Jakarta).
- Eräät paikallisesti toimivat kansalaisjärjestöt ovat menestyksekkäästi painostaneet Indonesian hallitusta ja niitä fundamentalistisia ryhmiä, jotka yrittävät saada islamilaisen sharia-lain (Syariat Islam) voimaan ympäri Indonesiata. Tästä on useita esimerkkejä: Acehissä maakunnan perheväkivallan vastainen Qanun (paikallinen säädös); Länsi-Sumatran ja Karimunin alueellinen prostituutiosäädös; Itä-Jaavan ulkonaliikkumiskieltoa koskeva alueellinen säädös ja Tasikmalayan, Bantenin ja Cianjurin alueellinen säädös islamilaisesta sharia-laista.
- Alueellista säädöstä numero 11/1988 koskeva työ. Säädöstä on käytetty sortotoimiin, joissa köyhiä, katukaupustelijoita, ammattimaisia seksityöläisiä ja becak-kuljettajia on häädetty.
- Eri lakeja ja lakiehdotuksia koskeva työ, jotta lait saataisiin ottamaan eri sukupuolet huomioon. Tässä tarkoitetaan esimerkiksi seuraavia lakeja: kansalaisuuslaki, ehdotus terveyslaiksi, ehdotus laiksi naisten ja todistajien suojelemisesta, ehdotus laiksi pornografiasta, ehdotus laiksi ihmiskaupasta ja avioliittolain muutokset.

2. Tutkimus ja koulutus

- Lainvalvontaviranomaisten (syyttäjien, tuomareiden, poliisien ja asianajajien) koulutusohjelmien järjestäminen, jotta he yhä enenevässä määrin ymmärtäisivät naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.
- Erityisesti naisten (myös kaukaisissa kylissä ja yhteisöissä asuvien) kouluttaminen ja neuvonta paikallisesti niin, että he voivat paremmin hyödyntää laki-, koulutus-, talous- ja informaatiopalvveluja jne. Koulutusohjelmiin kuuluu naisten luokse hakeutuva työ.

- Uskontoon pohjautuvien, yleisesti hyväksytyjen käsitysten muuttaminen perheestä, kodista ja perheväkivallasta. Keskustelujen järjestäminen ja julkaisujen levittäminen aiheesta.
- Lapsikaupan estäminen sosiaalityön muodoilla aloittamalla projekti Itä-Jaavalla toimivien prostituoitujen kanssa, mihin kuuluu prostituoitujen luokse hakeutuva työ.
- Ihmiskaupan, erikoisesti seksiteollisuutta palvelevan kaupan, kartoittamisen suunnittelu. Saarten välisen, ulkomaille suuntautuvan ja Jakartaan, Banteniin, Tangerangiin ja Batamiin suuntautuvan työvoiman siirtymisen kartoittaminen.
- Seurantatutkimus lapsikaupasta, jota tietty indonesialaisliiga harjoittaa maan rajanylityspaikoissa, joista on tullut myös naiskaupan etappeja. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi Batam, Sambas ja Länsi-Borneon ja Serawakin rajalinja.

3. Kampanjat

- Pitkäaikainen työ naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi ja lopettamiseksi määrättyillä seuduilla tarjoamalla turvakoteja, lääketieteellistä ja psykologista apua, oikeudellisia ja terapiapalveluita ja (maksutonta) oikeusapua väkivallan ja ihmiskaupan nais- ja lapsiuhreille ja siirtotyöläisille.
- Naisiin kohdistuvan väkivallan vastainen toiminta ja nostaminen yhteiskunnalliseksi kysymykseksi (seksuaalinen pahoinpitely, perheväkivalta, insesti, tiedon saatavuus, koulutus jne.).
- ”One Thousand” -esitys, jonka avulla kaikki asian puolesta toimivat kansalaisjärjestöt, henkilöt ja suuri yleisö vaativat presidenttiä vahvistamaan perheväkivallan vastaisen lain.
- Kampanja moniaviosuutta vastaan eri kanavia käyttäen: joukkotapahtumat, sähköinen ja painettu media, julkiset vuoropuhelut, työpajat, äänestäminen, kuulemistilaisuudet parlamentissa ja esitteiden jakaminen.

4. Naisten kriisikeskus

- Eräät kansalaisjärjestöt ja oikeusapuinstituutiot ovat perustaneet naisten kriisikeskuksia eri alueille. Vuoteen 2004 mennessä oli perustettu 137 kriisikeskusta 18:aan eri maakuntaan. Niissä annetaan psykologista apua, eräissä tarjotaan myös erityispalveluja kuten oikeusapua.
- Poliisi ja sairaalat ovat kehittäneet palveluja väkivallan nais- ja lapsiuhreille. 134 naisen poliisivastaanottoa (Ruang Pelayanan Khusus/RPK) on perustettu poliisiasemille 26:ssa eri maakunnassa. 32:ta yhden luukun kriisikeskusta (*One Stop Crisis Center*) naisille ja lapsille ollaan kehittämässä 20 maakunnassa.

Tulevat haasteet

Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi on käytävä vielä monta taistelua, vaikka lukuisat kansalaisjärjestöt ja hallitukset ovat tehneet työtä asian eteen. Makroluokan

kysymykset – esimerkiksi globalisaatio, naisten köyhtyminen, rankaisemattomuus ihmisoikeusrikkomuksista, fundamentalismi, alkukantaisuus ja militarismi – vaikuttavat naisten oikeuksien toteutumiseen.

Naisten köyhtymisen prosessi jatkuu, koska poliittis-taloudelliset strategiat jättävät köyhät ihmiset huomiotta. Ne syrjäyttävät naiset järjestelmällisellä tavalla eivätkä päästä heitä päättämään yhteiskunnan voimavaroista. Kun tulee kriisitilanne ja kun työläisten oikeuksia ei kunnioita, monet naiset joutuvat työskentelemään pienellä palkalla turvattomissa työoloissa. Monet naisista tekevät työtä epävirallisissa työsuhteissa joko kotimaassaan tai ulkomailla, esimerkiksi taloudenhoitajina. Monet köyhät naiset päätyvät siirtotyöläisiksi. Heitä uhkaa jatkuva taloudellinen riisto ja seksuaalinen ahdistelu. Köyhyys saattaa (sekä maaseudun että kaupunkien) naiset haavoittuvaan asemaan. Valtiokoneisto uhkaa takavarikoida tai riistää naisilta elannon takaavat resurssit lain ja järjestyksen nimissä. Elinkeinon menetys ja työttömyys ajavat yhä useampia naisia ihmiskauppioiden verkkoon, mikä ylläpitää seksiteollisuutta niin Indonesiassa kuin ulkomaillakin.

Rankaisemattomuuden suojaava kehä turvaa kuitenkin sen, ettei ihmisoikeuksia rikkovalle langeteta tuomioita. Nykyisen oikeuslaitoksen kykenemättömyys vetää ihmisoikeuksien rikkojia vastuuseen teoistaan tarkoittaa sitä, että uhreilta viedään oikeus totuuteen, oikeudenmukaisuuteen ja toipumiseen. Indonesiaan ei ole luotu säännöksiä tai järjestelmiä, jotka takaisivat sekä uhrin että todistajien turvallisuuden. Raiskauksen ahdas määritelmä ja tiukat vaatimukset seksuaalisen hyväksikäytön todistamisesta vähentävät uhrin mahdollisuuksia saada itselleen oikeutta. Samalla se vähentää todennäköisyyttä, että rikokseen syyllistynyt saisi rangaistuksen. Laeilla ei olla pystytty kitkemään rankaisemattomuutta. Tämä vahvistaa väkivallan kierrettä.

Suuriin haasteisiin kuuluu myös fundamentalismi. Indonesiassa on useita naisten pukeutumista ja käyttäytymistä koskevia alueellisia säädöksiä. Islamilaista sharia-lakia käytetään oikeuttamaan naisten liikkumisen rajoittaminen pukeutumissääntöjen avulla. Joissain maakunnissa seksikaupan naisuhreja vastaan on hyökätty prostituoitujen työpisteissä, diskoissa ja hoteleissa vastoin moraalikäsitteitä ja yleistä järjestystä. MUI:n eli Indonesian uskonoppineiden politiikan moniarvoisuutta on sekä puolustettu että arvosteltu. Poliittiset eliitit käyttävät etnistä, uskonnollista, rodullista ja heimoidentiteettiä oman etunsa tavoitteluun niin kansallisella kuin paikallisellakin tasolla, ja sillä oikeutetaan väkivaltaa. Militarismien esiinmarssia ei tue vain valtion voimakas sotilaskoneisto vaan myös siviiliväestön militaristinen käytös. Siviilit ottavat oppia sotilaiden tavoista, pukeutumistyylistä ja aseellisista operaatioista ja tarttuvat itse aseisiin herättääkseen kauhua toisissa siviileissä. ■

Jemen – maaesittely

Arabian niemimaan eteläkärjessä sijaitseva Jemen on 21 miljoonalla asukkaallaan niemimaan väkirikkain, mutta taloudellisesti köyhin maa. Jemenissä on parlamentaarinen monipuoluejärjestelmä, ja siellä on naisilla ollut jo 1970-luvulta lähtien ääni- ja vaalioikeus. Maassa on myös vilkas kansalaisjärjestökenttä ja suhteellisen vapaa lehdistö, joita molempia hallitus kuitenkin säännöllisesti rajoittaa.

Jemenin tasavalta perustettiin 1990. Silloin Jemenin arabitasavalta eli Pohjois-Jemen ja Jemenin kansandemokraattinen tasavalta eli Etelä-Jemen yhdistyivät rauhanomaisesti. Luotiin kokonaan uuteen perustuslakiin pohjautuva tasavalta. Perustuslakiluonnos oli jo pari vuosikymmentä aiemmin hyväksytty molemmissa maissa. Se saatettiin voimaan yhdistymisen yhteydessä pidetyn kansanäänestyksen jälkeen. Kansanäänestystä boikotoi pieni islamistinen ryhmä, joka vastusti ilmausta ”lainsäädännön päälähteenä on sharia” vaatien muotoiluksi ”lainsäädännön ainoana pohjana on sharia”. Boikotilla ei ollut mitään merkitystä, koska reilusti yli 90 prosenttia äänestäjistä kannatti perustuslakia. Sitä kuitenkin korjattiin vuoden 1994 sisällissodan jälkeen palkintona islamististen voimien pohjoisjemeniläiselle osapuolelle antamasta tuesta, kun etelän irrottautumispyrkimys oli saatu sotilaallisesti murskatuksi.

Perustuslakiin on kirjattu, että naiset ovat miesten kanssa tasa-arvoisia lain edessä. Lainsäädäntö- ja toimeenpanovalta on jaettu vaaleilla valittavan 301-jäsenisen edustajainhuoneen, presidentin ja tämän nimittämän 111-jäsenisen *shura*-neuvoston kesken. *Shura* tarkoittaa neuvonpitoa ja ilmentää vanhaa Lähi-idän demokraattista perinnettä. Käytännössä kummankaan kamarin valta ei ole verrattavissa presidentin valtaoikeuksiin. Edustajainhuone eli parlamentti ei ole esimerkiksi vielä koskaan käyttänyt lainvalmisteluvaltaansa. Suuri osa todellisesta päätöksenteosta tapahtuu edustajainhuoneiden ulkopuolella ja perustuu keskinäisiin kiittolisuussuhteisiin, suostutteluun, lahjontaan ja jopa kiristykseen. Muun muassa kehityshankkeet on valjastettu lahjonnan välineiksi: asfalttite on usein riittänyt kokonaisen kylän ja sitä hallitsevan heimon lojaliteetin saamiseksi presidentille ja tämän puolueelle. Jos tämäntapaiset keinot eivät auta, presidentillä on käytössään poliittinen turvallisuusjärjestö, salainen armeijajyksikkö, jonka uskotaan olevan vastuussa lukuisista viime vuosikymmenen aikana tapahtuneista poliitikkojen ja lehtimiesten murhista.

Parlamenttiin pääsi sekä vuoden 1993 että 1997 vaaleissa kaksi naista, kaikki neljä entisen etelän alueelta. Vuoden 2003 vaalien jälkeen naisten määrä putosi yhteen, vaikka ehdolle asettuneiden naisten määrä sekä naisten äänestysinto olivat nousseet. Naisia oli 43 prosenttia kaikista äänestäneistä. Ensimmäinen nainen valittiin hallitukseen vuonna 2001, vastuualueenaan ihmisoikeuskysymykset.

Jemenin naisjärjestöt tekevät aktiivista työtä sekä naisten syrjinnän että naisiin kohdistuvan väkivallan lopettamiseksi. Naisjärjestöt ovat vaatineet hallitusta varraamaan kolmekymmentä kiintiöpaikkaa naisille maan parlamentissa.

Jemenin ensimmäinen turvakoti naisille perustettiin Adeniin vuonna 2004. ■

Naiset – miesten sisaria

Naisiin kohdistuva väkivalta Jemenissä

Lailliset puitteet

Jemen liittyi YK:n kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien sopimukseen (ICCPR) ja taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimukseen (ICESCR) 9. helmikuuta 1987.

Mitä tulee muihin kansainvälisiin, ihmisoikeuksia toteuttaviin sopimusvälineisiin, Jemen on liittynyt niistä seuraaviin: CEDAV eli kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus; CAT eli kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus ja CERD eli kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva yleissopimus. Maa on myös ratifioinut CRC-yleissopimuksen lasten oikeuksista.

Jemen ei ole allekirjoittanut eikä ratifioinut ICCPR-, CEDAW- tai CRC-sopimusten valinnaisia lisäpöytäkirjoja. Jemen ei ole vielä myöskään tunnustanut kidutuksen vastaisen

Esitys pohjautuu OMCT-järjestön vuoden 2003 raportissa ”Violence Against Women: 10 reports/year2002” julkaistuun osaan, jonka Al Geds kirjoitti yhdessä Carin Benninger-Budelin ja Joanna Bourke-Martignonin kanssa.

komitean (CAT-sopimuksen 22. artiklan nojalla) tai rotusyrjinnän vastaisen komitean (CERD-sopimuksen 14. artiklan nojalla) toimivaltaa vastaanottaa ja käsitellä yksityishenkilöiltä tulevia tiedonantoja.

Jemenien yhdistyminen vuonna 1990 merkitsi kahden naisten asemaan ja ihmisoikeuksiin eri lailla suhtautuvan, eräiltä osin keskenään ristiriidassakin olevan, lainsäädännön ja perustuslain yhteenliittämistä. Entisessä Jemenin arabitasavallassa (YAR) noudatettiin lähinnä shariaan ja perinteisiin oikeuskäsityksiin nojaavaa järjestelmää, kun taas entisessä Jemenin demokraattisessa kansantasavallassa (PDRY) oikeus pohjautui sosialistiseen ja maalliseen ideologiaan. Yhdistymisen jälkeinen perustuslaki yritti rakentaa sillan näiden kahden eri suhtautumistavan välille. Monet kansantasavallan perustuslaissa esiintyneet, valtion toimivaltaan kuuluvat sitoumukset naisten puolesta hylättiin, mutta arabitasavallan entiseen perustuslakiin nähden uusi laki puolestaan laajensi naisten perustuslaillisia oikeuksia.

Vuoden 1990 perustuslaki sanoo 19. artiklassaan, että kaikille kansalaisille kuuluvat ”yhdenvertaiset poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet”. 27. artikla vahvistaa tämän yhdenvertaisuuden lain edessä ja kieltää syrjinnän. Vuoden 1993 vaalien ja vuoden 1994 sisällissodan jälkeen perustuslaista poistettiin viittaukset sukupuoleen, rotuun ja sosiaaliseen asemaan ja siihen lisättiin uusi pykälä. Tämä artikla 31 toteaa, että ”...naiset ovat miesten sisaria. Naisilla on oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka osoitetaan ja taataan shariassa ja jotka määritellään laeissa.”

Naisten ja tyttöjen yleinen asema Jemenissä

YK:n inhimillisen kehityksen indeksin käyttämien kriteerien valossa Jemen kuuluu sukupuolten tasa-arvoisuudessa maailman viimeisiin maihin. Vuoden 2001 inhimillisen kehityksen raportin mukaan Jemen on sukupuolten tasa-arvossa 131. sijalla 146 maan taulukossa¹.

Yleensä ottaen perheen ja klaanin rakenteet vaikuttavat Jemenissä voimakkaasti naisten asemaan ja statukseen. Naisten ”sopivaa käytöstä” pidetään keskeisenä tekijänä perheen kunnian kannalta². Nämä perinteiset tavat leimaavat ja vahvistavat sharian ehdasta tulkintaa, mikä johtaa usein naisten oikeuksien jatkuvaan polkemiseen. Tätä osoittaa sekin,

1 United Nations Development Programme, Human Development Report 2001, Human Development Indicators, www.undp.org/hdr2001/.

2 Mohamed Baobaid, Catrien C.J.H. Bijleveld, ”Violence against women in Yemen: Official statistics and an exploratory survey”, 7 August 2000, p. 4.

että väkivaltaa kokeneille naisille ei pystytä järjestämään laillista suojaa ja että naisia voidaan yhä herkemmin syyttää ”siveellisyysrikkoksista”³.

Syrjintä

Naisten syrjintä istuu tiukasti Jemenin laeissa, ja rikoslain, henkilökohtaista asemaa koskevan lain ja kansalaisuuslain eräät kohdat ovat selvässä ristiriidassa niiden kansainvälisten normien kanssa, jotka kieltävät sukupuoleen perustuvan syrjinnän. Rikoslaista tehdyssä tutkimuksessa huomautetaan, että laki korostaa ”...naisen rajoitettuja oikeuksia laillisena ja sosiaalisena henkilönä, sillä perheen miespuolisilla jäsenillä on käskyvalta naiseen. Lakipykälissä piilevien eriarvoisuuksien ohella poliisin toiminta ja lakien tulkinta johtavat vielä usein rangaistuksen langettamiseen naispuoliselle uhrille miespuolisen rikoksen tekijän sijasta.”⁴

Vuoden 1992 laki henkilön asemasta toimii Jemenin perhelakina. Laissa on useita naisia syrjiviä kohtia. Artikla 23 esimerkiksi vaatii sulhasen suostumusta avioliittoon ennen kuin avioliittosopimus voidaan sinetöidä. Neitseellisen morsiamen vaikenemista pidetään kuitenkin riittävänä suostumuksen osoituksena. Sulhanen on siis avioliittosopimuksen aktiivinen osapuoli, morsian ei⁵.

Erikoisen huolestuttava on henkilökohtaista asemaa koskevan lain 40. artikla. Artiklan mukaan naisella on lakisääteinen velvollisuus suostua ”sukupuoliseen kanssakäymiseen” aviomiehensä kanssa, mikä tekee avioliitossa tapahtuvan raiskauksen mahdottomaksi käsitteeksi. Artiklassa sanotaan tämän ohella, että aviovaimon on toteltava miestänsä kaikissa ”asioissa joita ei voida pitää synnillisinä” ja että hänen on pidettävä huolta avioparin kodista. Kuuliaisuuden velvoitteeseen kuuluu kieltö lähteä kodista ilman aviomiehen lupaa muuta kuin ”laillisista tai sosiaalisesti hyväksyttävistä syistä, jotka eivät loukkaa kunniaa tai riko vaimon velvollisuuksia, erikoisesti vaimon etujen puolustamiseksi tai ammatin harjoittamiseksi.”⁶

3 International Human Rights Law Group, IHRLG in Yemen, 2001, www.hrlawgroup.org; kso. myös: Yemen Women National Committee, National Report on the Implementation level of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, December 1999.

4 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 8.

5 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 87.

6 Yemen Women National Committee, National Report on the Implementation level of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, December 1999, para. 207.

Avioliiton solmiminen jopa neljän vaimon kanssa sallitaan lain 12. artiklassa sillä ehdolla, että mies a) kohtelee kaikkia vaimojaan tasavertaisesti, b) pystyy huolehtimaan kaikista vaimoistaan ja että mies c) ilmoittaa uudesta avioliittoaikastaan muille vaimoille. Saman lain artikkelit 72, 73 ja 74 myöntävät miehelle avioeron silloin, kun hän yksipuolisesti ja sanallisesti kieltää vaimonsa. Mutta toisin kuin mies, vaimo voi aloittaa avioero-prosessin vain silloin kun hän pystyy osoittamaan jonkun seuraavista syistä: hylkäys, elatusmaksun maksamattomuus, alkoholin tai huumeiden väärinkäyttö, uskottomuus, impotenssi, sairaus tai avioliiton solmiminen toisen vaimon kanssa ilman lupaa.

Keskeinen laillinen ongelma naisen avioerossa on määräys siitä, että naisen on palautettava myöntäjänsä (*mahr*). Tämä on vakava taloudellinen este erolle. Henkilökohtaista asemaa koskevan lain artikkelit 141 ja 142 sanovat avioerotapauksissa lasten huoltajuudesta, että ”äitiä pidetään lastensa parhaimpana huoltajana” kunnes poika täyttää yhdeksän ja tytär 12 vuotta. Mikä tärkeintä, lastensa huoltajuutta hakevan naisen on osoitettava ”kypsyyttä, tasapainoisuutta, uskollisuutta ja moraalista ja fyysistä kelpoisuutta” uuden avioliiton tapauksessa. Miehille ei aseteta vastaavanlaisia vaatimuksia, jos mies hakee lastensa huoltajuutta. Isä voi vedota naisen ”sopimattomaan käytökseen”, jos hän hakee äidin huoltajuuden epäämistä tai kumoamista.

Kansalaisuuslaissa määrätään, että jemeniläinen nainen ei saa solmia avioliittoa ulkomaalaisen kanssa ilman sisäministeriön myöntämää lupaa. Sisäministeriön vuoden 1995 säädöksen mukaan ulkomaalaisen kanssa naimisiin aikovan jemeniläisnaisen on toimittava ministeriölle vanhempiensa suostumus. Ulkomaalaisen naisen, joka aikoo mennä jemeniläismiehen kanssa avioon, pitää osoittaa sisäministeriölle olevansa ”säädyllisesti ja hyvin käyttäytyvä” ja vapaa ”tarttuvista taudeista”. Miehiltä ei vastaavasti vaadita vanhempien myöntämää lupaa tai säädyllisyyden ja hyvän terveyden todisteita⁷.

Kansalaisuuslain sukupuolet erottavien kohtien ohella Jemenin passilain kuudetta artiklaa tulkitaan käytännössä niin, että naisen on saatava joku mies takaamaan hänen passianomuksensa.

Klaanijärjestelmän lait eivät yleensä salli naisten neuvotella omia avioliittosopimuksiaan. Marebissa, Al Jawfissa ja Saddahissa klaanilaki suo tietävästi naiselle samat oikeudet avioeroon kuin miehelle, mutta käytännössä tämä sallitaan vain korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa oleville naisille, eikä naisilla ole tätä oikeutta muitten alueitten perinteisessä laissa. Klaanilait vielä tyypillisesti kieltävät naiselta perimäoikeuden suvun hallitsemiin maihin, jos hän nai klaanin ulkopuolelta. Näin yritetään estää maiden joutuminen toisen sukuklaanin haltuun vieraisiin klaaneihin kuuluvien parien avioliittojen seurauksena.

7 Yemen Observer, ”Tradition versus modernity : Rough justice for Yemeni women”, 5 June 2000, www.yemen-observer.com.

Koulutusmahdollisuudet ja lukutaito

Arabivaltioiden hyvää hallintokäytäntöä edistävän ohjelman keräämien tietojen mukaan Jemen on muita maita jäljessä naisten koulutuksessa. Naisten lukutaidottomuus on yli kaksinkertainen miehiin verrattuna⁸.

Jemenissä on tyttöjen ja poikien koulunkäynnissä valtavan suuri ero, kun puhutaan ensimmäisen ja toisen asteen koulutuksesta. Tämä ero paljastuu myös naisten alhaisissa lukutaitoluvuissa jemeniläisiin miehiin verrattuna. Naisilla ei ole päätösvaltaa sen enempää yksityisellä kuin julkisellakaan sektorilla, ja tämä johtuu hyvin suurelta osin naisten alhaisesta lukutaidosta ja koulutusmahdollisuuksien puutteesta.

Lapsityövoima

Tilastojen mukaan 11 prosenttia 10–14-vuotiaista tytöistä ja 10,1 prosenttia samanikäisistä pojista on mukana työelämässä⁹.

Jemenin työläisten ammattiliittojen keskusjärjestön ja Friedrich Ebert -säätiön tekemän tutkimuksen mukaan lapsityövoiman käyttö on nimenomaan maaseudun ongelma. 92 prosenttia 6–14-vuotiaista, työtä tekevästä lapsista on maanviljelyksen palveluksessa. Heistä 54,4 prosenttia on tyttöjä, jotka tekevät palkatonta työtä perheen kotitilalla. Tämän tutkimuksen mukaan tyttöjen työssäkäynnin lisääntyminen johtuu siitä, ettei heitä rohkaista koulun käyntiin. Silloinkin kun tytöt aloittavat koulunkäynnin, keskeytyy se usein varhaisten avioliittojen takia¹⁰.

Muut tutkimukset ovat osoittaneet, että Jemenin lapsityöläiset joutuvat kestävästi turvattomia ja vaarallisia työskentelyolosuhteita ja väkivaltaa, jonka muotoihin kuuluvat seksuaalinen ahdistelu ja pahoinpitely¹¹.

Työllisyys

Kaikkiaan 28 prosenttia Jemenin palkkatyövoimasta on naisia. Etelä-Jemenissä naisten työssäkäynti on yleisempää kuin pohjoisessa. Naisia on suhteellisesti enemmän vähän

8 Programme on Governance in the Arab Region, "Yemen: Women in Public Life", 2001, www.pogar.org.

9 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 1.

10 Friedrich Ebert Stiftung, "Child Labour in Yemen", December 2001.

11 Ibid. citing a study conducted by Swedish NGO Rada Barnen in 1997.

taitoja vaativissa ja huonosti arvostetuissa töissä. Vuoden 1990 yhdistymisen jälkeen työttömyys on kasvanut ja naisten syrjinnästä on tullut järjestelmällistä. Tämä on selvästi heikentänyt naisten asemaa työmarkkinoilla¹².

Sukupuolista ahdistelua ei ole kielletty lailla, ja sitä sanotaan käytännössä esiintyvän työpaikoilla¹³.

Sekä julkisten että yksityisten alojen johtavilla paikoilla on äärimmäisen vähän naisia.

Naisten edustus politiikassa

Jemenin politiikassa on edelleen hyvin kehno naisedustus. Useat naisjärjestöt ovat yrittäneet ehdottaa väliaikaisia toimia, joilla naisia saataisiin vedettyä mukaan politiikkaa, mutta parlamentin jäsenet eivät ole vastanneet näihin aloitteisiin. Vuoden 2003 parlamenttivaaleissa vain yksi nainen valittiin 301-paikkaiseen Jemenin edustajainhuoneeseen¹⁴. Näin naisia on alle yksi prosentti parlamentin jäsenistä.

Asiat eivät ole sen paremmin paikallisella tasolla. Paikallisvaltuustoihin valittiin vuoden 2001 vaaleissa 35 naista. Kun valtuutettuja on kaikkiaan yli 5 000, merkitsee tämä jälleen yhden prosentin naisedustusta. Hallituksen komiteoissa, joissa on nimitetyt jäsenet vaaleilla valittujen sijasta, on naiset jälleen kerran sivuutettu. Presidentin nimittämässä, 109-jäsenisessä Shura-neuvostossa on kaksi naista. Hallituksen nykyisistä 25 ministeristä vain yksi on nainen.

Jemenin naiset kyllä osallistuvat poliittiseen elämään, vaikka heillä on näin vajavainen edustus päättävissä elimissä. Vuoden 2003 parlamenttivaaleissa viisi miljoonaa naista kävi äänestämässä.

Perheväkivalta

Naisten pahoinpitely

Toisten perheenjäsenten väkivalta naisia kohtaan on tietävästi yleinen ja yhä vain paheneva ongelma Jemenissä. Kaksi tutkijaa sai elokuussa 2000 valmiiksi yhden ensim-

12 Programme on Governance in the Arab Region, "Yemen: Women in Public Life", 2001, www.pogar.org.

13 U.S. Department of State, Yemen: country reports on human rights practices 2001, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 4 March 2002.

14 U.S. Department of State, Yemen: country reports on human rights practices 2001, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 4 March 2002.

mäisistä tutkimuksista perheväkivallasta Jemenissä. Kyselytutkimus paljasti, että 46 prosenttia naisista oli joutunut miehensä tai muun perheenjäsenensä pahoinpitelemäksi elämänsä aikana.

Tutkimus osoitti senkin, että 50,9 prosenttia naisista oli kokenut uhkailua, 54,5 oli joutunut fyysisen väkivallan kohteeksi, 17,3 oli kokenut seksuaalista väkivaltaa, 28,2 oli kokenut vapauksiensa rajoittamista ja että 34 prosenttia naisista kertoi omaisuuttaan varastetun tai hävitetyn. Vain 28,2 prosenttia naisista ei ollut joutunut kokemaan minkäänlaista väkivaltaa perheen sisällä, kun taas 44,5 prosenttia väkivallan uhreista oli joutunut kärsimään kolmesta tai vielä useammasta väkivallan muodosta¹⁵.

Patriarkaaliset, sosiaaliset ja kulttuuriset asenteet ja käytännöt pitävät yllä ja pahentavat perheväkivaltaa, sillä Jemenissä uskotaan yleisesti, että aviomiehen harjoittama ruumiillinen kuritus kodin seinien sisäpuolella ei ole poikkeavaa käytöstä vaan hyväksytty tapa ylläpitää vaimon aviollista kuuliaisuutta¹⁶.

Eräs tutkimus huomauttaa, että uhrit ovat haluttomia käyttämään uusiakaan hallinnollisia kanavia, joiden kautta rikoksista ja perheväkivallasta voi tehdä ilmoituksia, koska naiset eivät luota näihin prosesseihin. Perheväkivalta näyttää siis olevan vakava ja melkoisen yleinen ilmiö Jemenissä, mutta tästä huolimatta nimenomaisesti perheväkivaltaa koskevia lakeja ei ole.

Jotkut kohdat Jemenin laeissa ovat päinvastoin omiaan rohkaisemaan perheväkivallan pitämistä hyväksyttävänä ja kannatettavana asiana. Rikoslain 232. pykälä toteaa esimerkiksi, että ”...jos mies surmaa aviorikoksesta itse teossa kiinni jääneen vaimonsa ja tämän rikoskumppanin, tai jos mies pahoinpitelee heitä niin että he kuolevat tai vammautuvat, ei miehelle pidä langettaa tuomiota.” Mies voidaan kuitenkin tuomita enintään vuoden vankeusrangaistukseen tai maksamaan sakkoja. Sama pätee jokaiseen, joka yllättää vaimoon välittömässä sukulaisuussuhteessa olevan sukulaisen tai sisikon aviorikoksen teosta.

Lainvalvojilta puuttuvat näin nähtävästi sekä lainsäädännölliset keinot että taidot reagoida oikealla tavalla perheväkivallasta tehtyihin valituksiin. Poliisit pitävät väkivallasta ilmoittamaan tulevia naisia aivan yleisesti siveettöminä. Ei olekaan ihme, ett eivät naiset katso voivansa hakea apua viranomaisilta, kun tämä on vallitseva laillinen, sosiaalinen ja kulttuurinen ilmapiiri ja kun lainvalvojilla on tuollainen asennoituminen perheväkivaltaan.

15 Mohamed Baobaid, Catrien C.J.H. Bijleveld, ”Violence against women in Yemen: Official statistics and an exploratory survey”, 7 August 2000, p. 8.

16 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 137.

Kunnarikokset

Kunnarikokset määritellään usein rikoksiksi, joissa ”...perheenjäsen murhaa, vahingoittaa ja/tai uhkaa toista perheenjäsentä, useimmiten naispuolista jäsentä, jota syytetään moraalisten normien rikkomisesta.”¹⁷ Jemenissä tapahtuvien ”kunnarikokosten” yleisyydestä on hyvin vähän luotettavaa tietoa. Jotkut paikalliset kansalaisjärjestöt tuntuvat uskovon, etteivät rikokset ole yleisiä. Toiset järjestöt puolestaan uskovat, että maassa kyllä tapahtuu kunnarikokkia. Järjestöt eivät vain pysty tällä hetkellä todistamaan väitettään¹⁸. Unicefin tietojen mukaan yksistään vuonna 1997 Jemenissä tehtiin 400 kunniamurhaa¹⁹.

Avioliitossa tapahtuva raiskaus

Kuten jo edellä mainittiin, avioliitossa tapahtuva raiskaus on käytännössä hyväksytty, koska henkilökohtaisesta asemasta säädetyn lain artikla numero 40 toteaa naisen velvollisuudeksi suostua ”sukupuoliseen kanssakäymiseen” aviomiehensä kanssa.

Pienimuotoinen kyselytutkimus on osoittanut, että 17,3 prosenttia naisista on kokenut avioliitossaan jonkinlaista sukupuolista väkivaltaa. Kuitenkin vain yksi nainen kertoi aviomiehen raiskanneen hänet. Tämä tutkimus kuitenkin huomautti, että hyvin suuri osa kaikista perheväkivallan muodoista – ja eritoten avioliitossa tehdyistä raiskauksista – jää piiloon²⁰.

Varhaiset avioliitot

Vaikka henkilökohtaisen aseman lain pykälien mukaan avioliiton solmimisen alaikäraja on 15 vuotta sekä tytöillä että pojilla, ovat lapsiavioliitot yleisiä maaseudulla ja tiedossa on jopa 12-vuotiaina naitettujen tyttöjen tapauksia. Jemenin naisten kansallisen komitean tietojen mukaan ”...varhain solmittuja avioliittoja pidetään Jemenissä yleisenä sosiaalisena ilmiönä.”²¹. Muut tilastot osoittavat, että tytöt menevät naimisiin kaupungeissa

17 Asma Khaer and Lima Nabil, ”Crimes Committed in the Name of honour: the Jordan case”, 2001, p. 4.

18 U.S. Department of State, Yemen: country reports on human rights practices 2001, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 4 March 2002.

19 UNICEF, Press Statement: UNICEF Executive Director targets violence against women, 7 March 2000, www.unicef.org.

20 Mohamed Baobaid, Catrien C.J.H. Bijleveld, ”Violence against women in Yemen: Official statistics and an exploratory survey”, 7 August 2000, p. 8.

21 Yemen Women National Committee, National Report on the Implementation level of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, December 1999, para. 205.

keskimäärin 17,6 vuoden iässä ja maaseudulla 15,9 vuoden iässä²². Vuoden 1997 väestötieteellisen ja naisten ja lasten terveyttä tutkineen kyselyn mukaan neljännes kyselyyn vastanneista arvioi tytön ihanneikäsi naimisiinmenoa ajatellen 15 vuotta²³.

Varhainen naimisiinmeno on hyvin sukupuolistunut ilmiö, sillä miehet solmivat avioliiton keskimäärin neljä vuotta vanhempina kuin naiset. Näin siitä huolimatta, että laillinen alaikäraja avioliitolle on sama eli 15 vuotta²⁴.

On myös muistettava, että varhainen avioliitto voi merkitä teini- tai lapsiraskauksia ja että Jemenin korkeita syntyvyyslukuja (keskimäärin 6,2 synnytystä naista kohden) voidaan pitää suorana seurauksena nuorella iällä solmituista avioliitoista²⁵. Kesken teinikästä tai sen varhaisessa vaiheessa alkaneet raskaudet ovat usein syynä sekä äidin että lapsen terveysongelmiin, koska tytöt eivät ole sen enempää fyysisesti kuin henkisesti vielä tarpeeksi kypsiä.

Väkivalta naisia kohtaan yhteisöissä

Yhteisöjen sisällä tapahtuvasta väkivallasta naisia kohtaan, sen yleisyydestä ja laajuudesta, on yhtä vähän tutkimuksia kuin perheväkivallasta. Kansalaisjärjestöjen keräämien kertomuspohjaisten havaintojen perusteella voidaan kuitenkin olettaa, että raiskauksia ja muuta seksuaalista väkivaltaa, sukupuolista ahdistelua työpaikoilla, naisten ympärileikkauksia ja naiskauppaa kyllä tapahtuu. Tästä väkivallasta tehdään harvoin rikosilmoituksia.

Sosiaaliseen ja kulttuuriseen ilmapiiriin liittyvät tekijät eivät rohkaise naisia tekemään ilmoituksia yhteisöjen sisällä kokemastaan väkivallasta. Mutta myös eräät lakeihin liittyvät lausekkeet korostavat ja alleviivaavat sitä yleistä käsitystä, että naisen hengellä ja henkilökohtaisella turvallisuudella on vähemmän arvoa kuin miehen hengellä ja turvallisuudella.

22 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 87.

23 Yemen Times, 15–21 March 1999, Issue 11, Vol. IX.

24 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 87.

25 Programme on Governance in the Arab Region, "Yemen: Women in Public Life", 2001, www.pogar.org.

Naisten ympärileikkaus

Vuonna 1997 hallituksen teettämän väestötieteellisen kyselyn mukaan lähes 23 prosenttia Jemenin naimisissa olevista naisista on ympärileikattu²⁶. Perinteiset kätilöt suorittavat lähes 97 prosenttia näistä FGM-nimellä eli Female Genital Mutilation tunnetuista leikkauksista tytön omassa kodissa, ja loput kolme prosenttia suoritetaan terveydenhuollon toimipisteissä²⁷. Muut tiedot puolestaan osoittavat, että 20–24-vuotiaat naiset ovat vain vähän epätodennäköisemmin joutuneet kokemaan ympärileikkauksen kuin vanhemmat eli 45–49-vuotiaat naiset. Tästä voidaan päätellä, että vaikka ympärileikkaaminen ei ole viime vuosina yleistynyt, ei se ole myöskään oleellisesti vähentynyt²⁸. Vasta aivan viime aikoina Jemenin hallitus on kampanjoinut julkisesti naisten ympärileikkaamisen vähentämiseksi. Vuoden 2001 tammikuussa hallitus on ilmeisesti julkaissut säädöksen, jolla niin julkisen kuin yksityisenkin terveydenhuollon ammattikunnilta kiellettiin ympärileikkausten teko laittomana²⁹. Kun muistetaan, että terveystalvelujen piirissä tehdään vain kolme prosenttia ympärileikkauksista, ei tällä hallituksen määräyksellä tule olemaan kovinkaan suurta merkitystä. Naisjärjestöjen mielestä Jemenin hallitus ei ole tuota vuoden 2001 säädöstä lukuun ottamatta ryhtynyt mihinkään kauaskantoisiin toimiin naisten ympärileikkauksen estämiseksi ja lopettamiseksi.

Naiskauppa ja prostituutioon pakottaminen

Naiskaupasta, joka välittää naisia ja tyttöjä pakkotyöhön, velkaorjuuteen tai prostituutioon, on olemassa hyvin vähän luotettavaa tietoa. Prostituutio on Jemenissä lailla kielletty, ja siitä langetetaan yleisesti rangaistuksia rikoslain aviorikospykälien nojalla. Tuon lain 277. pykälä määrittelee sekä aviorikoksen että prostituution ”...teoiksi, joita on pidettävä kunnian ja sharian vastaisina ja joilla herätetään pahennusta tai saavutaan laitonta hyötyä.” Artikla 278 puolestaan säätää, että ”...jokaista aviorikokseen tai prostituutioon syyllistynyttä tulee rangaista enintään kolmen vuoden vankeudella tai sakoilla.”³⁰. Oike-

26 Yemen Observer, ”Tradition versus modernity : Rough justice for Yemeni women”, 5 June 2000, www.yemen-observer.com.

27 Yemen Women National Committee, National Report on the Implementation level of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, December 1999, para. 135.

28 Population Reference Bureau, Abandoning Female Genital Cutting, August 2001, www.measurcommunication.org, p. 8.

29 U.S. Department of State, Yemen: country reports on human rights practices 2001, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 4 March 2002.

30 Yemen Women National Committee, National Report on the Implementation level of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, December 1999, para. 52.

usjärjestelmä ei siis näytä tekevän mitään eroa pakotetun ja vapaaehtoisen prostituution välillä. Ei ole selvää, uhkaako rangaistus myös niitä naisia, jotka on pakotettu tai kaupattu prostituutioon.

Orjuus on lailla kielletty. Rikoslain 248. artikla määrää, että ”jokaista; joka ostaa, myy tai lahjoittaa toisen ihmisen; tuo maahan tai vie maasta toisen ihmisen kaupankäynnin tarkoituksessa; tulee rangaista enintään 10 vuoden vankeudella.”³¹. Tämä lakipykälä ei kuitenkaan puhu avoimesti sellaisesta ihmiskaupasta, jota käydään pakkotyössä, velkaorjuudessa tai seksuaalisessa hyväksikäytössä.

Valtion harjoittama väkivalta naisia kohtaan

Kidutus ja muu julma, epäinhimillinen tai halventava kohtelu tai rangaistus

Kidutus on kielletty niin Jemenin perustuslain pykälässä 47 kuin oikeudenkäyntikaaren 6. pykälässä ja rikoslain pykälissä 166–168. On kuitenkin tärkeää huomata, että perustuslaissa ei kidutusta määritellä tarkasti eikä kidutuksesta määrättyjä oikeustoimia käytännössä toteuteta säännön- tai johdonmukaisesti³².

YK:n kidutusta seuraava erikoisraportoija ja monet jemeniläiset ja kansainväliset kansalaisjärjestöt uskovat, että Jemenissä esiintyy kidutusta ja epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua ja rangaistuksia. Usein näistä rikoksista ei ilmeisesti kuitenkaan langeteta rangaistuksia³³.

Paikalliset kansalaisjärjestöt ja kansainväliset ihmisoikeusmekanismit ovat julkaisseet myös tietoja, jotka väittävät Jemenin poliisin käyttävän ruumiillisia rangaistuksia ja kohentelevan ja rankaisevan pidätyksen alla olevia naisia muillakin julmilla, epäinhimillisillä tai halventavilla tavoilla.

Jemenistä on saatu raportteja, joiden mukaan naiset kohtaavat syvään juurtunutta syrjintää oikeuslaitoksessa ja vankeinhoidossa. Heitä uhkaa helposti mielivaltaisen pidätyksen

31 Yemen Women National Committee, National Report on the Implementation level of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, December 1999, para 52.

32 U.S. Department of State, Yemen: country reports on human rights practices 2001, Released by the Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor, 4 March 2002.

33 UN Special Rapporteur on Torture, UN Doc. E/CN.4/2001/66, 25 January 2001, paras. 1326–1330; Human Rights Watch, World Report 2002: Yemen, www.hrw.org; Amnesty International, Report 2001: Yemen, www.web.amnesty.org.

”yleisen siveellisyyskäsitteksen” vastaisista rikoksista. Unicef arvioi, että vuonna 1998 eri laitoksissa ympäri maata oli noin 1 000 naisvankia³⁴. Lukuisat raportit ovat kertoneet, että naisvankien olot ovat erittäin kurjat ja että lähes yksinomaan miehistä koostuva vankiloiden henkilökunta käyttää rutiininomaisesti väkivaltaa naisia kohtaan³⁵.

Paikallisten kansalaisjärjestöjen tietojen mukaan naisia ei useinkaan vapauteta heti heidän vankilatuomionsa päättyessä, vaan vasta kun joku miespuolinen sukulainen päättää tulla hakemaan naisen vankilasta. Joittenkin naisten kohdalla tämä merkitsee elinikäistä vankeusrangaistusta³⁶. Monet vangitut naiset jäävät vapaaehtoisesti vankilaan, koska he pelkäävät muiden perheenjäsenten väkivaltaisuuksia tai uskovat jäävänsä yhteisönsä ulkopuolella. Toisten naisten on vain pakko jäädä vankilaan, koska heidän miespuoliset sukulaisensa kieltäytyvät ottamasta naisesta vastuuta vankeusrangaistukseen liittyvän ”häpeän” takia.

Tähän päivään mennessä Jemenin hallitus on tehnyt hyvin vähän niiden naisten puolesta, jotka ovat istuneet rangaistuksensa loppuun, mutta joilla ei ole ainuttakaan naisen huostaanottoon suostuvaista miessukulaista³⁷.

Naiset näyttävät saavan myös suhteettoman pitkiä rangaistuksia eritoten ”siveellisyyteen” liittyviin rikoksista kuten *zina* (aviorikos tai haureus) tai *khilwa* (rikkomus, jota ei enää mainita Jemenin rikoslaissa, mutta josta sekä miehiä että naisia ilmeisesti edelleenkin pidätetään ja rangaistaan). Naisiin kohdistuvan väkivallan erikoisraportoija osoittaa vuoden 2000 julkaisussaan, että useat *zina*-rikoksesta rangaistuksen saaneet naiset ovat istuneet vankilassa yli neljä vuotta, vaikka rikoslain mukaan enimmäisrangaistus on vuosi.

On myös paljon tapauksia, joissa nainen on ollut pidätettynä ”sopimattomasta” käytöksestä, mutta häntä vastaan ei ole nostettu mitään syytettä. Tällaisesta ei säädetä rangaistusta sen enempää rikoslaissa kuin henkilökohtaista asemaa koskevassa laissakaan.

Tutkimukset osoittavat, että yli puolet niistä naisista, jotka istuvat vankilassa, eivät ole koskaan saaneet virallista syytettä. Heitä ei ole myöskään koskaan tuotu oikeuden eteen³⁸.

34 UNICEF, 1998 Study on women and children in Yemen, p. 8.

35 Jalal Al-Shara'abi, "Violence against Women in Yemen", Yemen Times, 31 January – 6 February 2000, Vol. X.

36 Yemen Observer, "Tradition versus modernity : Rough justice for Yemeni women", 5 June 2000, www.yemen-observer.com.

37 International Human Rights Law Group, IHRIG in Yemen, 2001, www.hrlawgroup.org.

38 Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 139.

Naisvangit joutuvat tietävästi elämään hyvin kurjissa oloissa. Vankiloita säätelevän vuoden 1991 lain 48. artikla määrää, että ”naisvangit on pidettävä erillään miesvangeista”. Vastaavanlaista määräystä ei näytä kuitenkaan olevan siitä, että naisvankiloissa pitäisi olla pelkästään naisvanginvartijoita. Naisvangit joutuvat usein kokemaan sukupuolista kidutusta ja pahoinpitelyä. Näihin kuuluu raiskauksia ja seksuaalista väkivaltaa, ja naisia pakotetaan prostituutioon. Usein kukaan ei saa rangaistusta näistä rikoksista³⁹. ■

39 International Human Rights Law Group, IHRIG in Yemen, 2001, www.hrlawgroup.org; see also Marta Colburn, A situation analysis of gender and development in Yemen, Oxfam GB Yemen, February 2001, p. 141.

Marokko – maaesittely

Marokko on monarkia, jota kuningas Mohammed VI on johtanut vuodesta 1999.

Marokon vuonna 1962 hyväksytyssä perustuslaissa taataan monipuoluejärjestelmään perustuvat demokraattiset instituutiot, perusvapaudet ja vallan kolmijako-periaate. Perustuslakia uudistettiin vuonna 1996 ja sen mukaan kuningas käyttää edelleen korkeinta toimeenpanovaltaa ja nimittää maan pääministerin ja hallituksen. Kaksikamarinen parlamentti koostuu alahuoneena toimivasta, suorilla vaaleilla valittavasta edustajainhuoneesta ja ylähuoneena toimivasta neuvonantajakamarista, jonka jäsenet nimitetään yhdeksäksi vuodeksi kerrallaan.

Marokon väkiluku oli 32 miljoonaa vuonna 2004. 57 % marokkolaisista asuu kaupungeissa. Joka viides marokkolainen elää köyhyysrajan alapuolella, ja maan työttömyysaste on 12,5 %.

Naisiin kohdistuva väkivalta on Marokossa ongelma. Uhrit eivät uskalla puhua asiasta, ja väkivaltaa koskevat tiedot ja tilastot ovat puutteellisia. Marokon naisaktivistit ja kansalaisjärjestöt ovat kuitenkin onnistuneet nostamaan ongelmaan liittyvän yleisen tietoisuuden tasoa. Varsinkin naisjärjestöt ovat merkittävästi vaikuttaneet kaikkiin toimenpiteisiin, joilla hallitus on pyrkinyt parantamaan naisten asemaa.

Vuonna 1993 Marokko ratifioi CEDAW:n (kaikkinaisen naisen syrjinnän kieltävä yleissopimus), mutta jätti samalla varauksia joihinkin sopimuksen pykäliin. Nämä puutteet on äskettäin saatettu parlamentin käsittelyyn mahdollisia muutoksia varten. 20 vuoden aktiivisen toiminnan ja Marokon naisoikeusjärjestö UAF:n laajan kampanjoinnin seurauksena maan perhelakiin saatiin ajettua vähimmäismuutokset läpi vuonna 1993.

Vuonna 1997 Marokkoon nimitettiin ensimmäiset neljä naisministeriä. Tuolloin myös perustettiin erityinen naisten asemasta vastuussa olevan ministeriön osasto. Seitsemän viimeisen vuoden aikana valtio on myös päättänyt ohjelmista, joilla pyritään parantamaan naisten mahdollisuuksia koulutukseen ja vähentämään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Vuonna 2002 hallitus ilmoitti kansallisesta naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisesta strategiasta, jota kehittämällä yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa on onnistuttu murtamaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja muun alentavan kohtelun ympärillä vallitsevaa hiljaisuutta.

Vuonna 2002 naiset onnistuivat lisäämään parlamenttiedustustaan 35 paikkaan. Vuonna 2003 Marokon rikoslakia uudistettiin niin, että se suojelee aiempaa paremmin naisten oikeuksia ja on vähemmän syrjivä heitä kohtaan. Siinä määritellään rangaistukset raiskauksesta ja monista muista seksuaalisen väkivallan muodoista.

Tärkein saavutus on kuitenkin ollut vuoden 2004 perhelaki, joka takaa naisille tasa-arvoisen aseman perheissä. Nyt aviomiehillä ja vaimoilla on yhtäläinen vastuu perheistään. Naisia alentaneet määräykset kuuliaisuudesta miestä kohtaan on korvattu määräyksillä siitä, että aviopuolisot ovat tasa-arvoisia velvollisuuksiensa ja oikeuksiensa suhteen. Myös avioeroa koskevat artiklat on muutettu siten, ettei miehen kieltäytymisestä johtuvia väärinkäytöksiä enää sallita. ■

Tabusta toimintaan

Naisiin kohdistuva väkivalta Marokossa

Naisiin kohdistuvan väkivallan laajuus Marokossa nousi yleiseen tietoisuuteen 1990-luvun alkupuolella, ja vuosikymmenen loppupuolelta lähtien ongelmalle on annettu erityinen painoarvo kansallisissa ohjelmissa ihmisoikeuksien turvaamiseksi.

Marokkolaisten kansalaisjärjestöjen, kuten järjestömme Union de l'Action Feminine (UAF) tekemällä työllä oli suuri merkitys sille, että aiemmin tabuna pidetty ilmiö on saatu nostettua julkisuuteen. Järjestömme on pyrkinyt parantamaan marokkolaisten naisten asemaa sekä auttamalla väkivaltaa kokeneita naisia että kampanjoimalla tilanteen muuttamiseksi. Esittelen seuraavassa järjestömme tekemää työtä.

Maaliskuussa 1998 järjestetyn valtakunnallisen naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen kampanjan yhteydessä Marokon ihmisoikeusasioiden ministeri sekä nais-, lapsi- ja perheasioiden valtiosihteeri määrittelivät naisiin kohdistuvan väkivallan kansallisesti merkittäväksi ongelmaksi lähinnä neljästä syystä: i) Naisiin kohdistuva väkivallan yleisyys on yksi suurimmista puutteista marokkolaisten naisten ihmisoikeusturvassa; ii) Väkivalta on mekanismi, joka asettaa marokkolaiset naiset rakenteellisesti toissijaiseen asemaan yhteiskunnassa; iii) Ongelmaan liittyvän tutkimuksen ja tiedon puute vaikeuttaa sen ratkaisemiseksi tarkoitettujen ohjelmien suunnittelua ja toteutusta; iv) Ongelman ymmärtämistä vaikeuttaa myös se, että suuri osa naisten kohtaamasta väkivallasta ei tule lainkaan viranomaisten tietoon.

Viranomaisten ja useiden naisjärjestöjen yhteistyössä toteuttamat tämänhetkiset ohjelmat korostavatkin ennen kaikkea ongelmaan liittyvän tutkimuksen merkitystä. Tarvit-

semme lisää tietoa ongelman syistä kehittääksemme lainsäädäntöä ja suojellaksemme väkivallan uhreja.

Tämä on merkittävä askel, sillä se merkitsee ongelman tunnustamista. Kun järjestömme, Union de l'Action Feminine perustettiin, alkuperäisenä tarkoituksenamme oli ennen kaikkea saattaa naisiin kohdistuva väkivalta yleiseen tietoisuuteen. Järjestömme perustajajäsenet olivat lähinnä yliopistoissa työskennelleitä tai opiskelleita, vasemmistolaisesti suuntautuneita naisia. Aloitimme toimintamme vuonna 1983 julkaisemalla kansainvälisen naistenpäivän mukaan nimettyä lehteä *8. maaliskuuta*, jossa julkaisimme muun muassa naisten omakohtaisia kertomuksia heidän kohtaamistaan ongelmista, väheksynnästä ja väkivallasta.

Aluksi epävirallisena alkanut toimintamme laajeni nopeasti, ja järjestö perustettiin virallisesti vuonna 1987. Jo seuraavana vuonna järjestö oli laajentunut suureen osaan maata ja siihen kuului 25 alajaostoa.

Ensimmäisistä kokouksistamme lähtien meille oli selvää, että halusimme ennen kaikkea muuttaa lainsäädäntöä. Näkemyksemme mukaan naisten huonompi asema marokkolaisesta yhteiskunnassa johtui ennen kaikkea naisia syrjivästä lainsäädännöstä, ja siksi meidän tuli saattaa lainsäätäjät tietoisiksi ongelmasta ja sitä kautta muuttaa syrjivää lainsäädäntöä.

Samalla halusimme myös tehdä käytännön työtä auttaaksemme väkivaltaa kohdanneita naisia, sillä naisten kohtaama väkivalta oli aihe, josta ei puhuttu, eikä väkivaltaa kohdanneille naisille ollut juurikaan järjestetty yhteiskunnan tukemia palveluita. Alusta alkaen halusimme myös kerätä tilastotietoa naisten kohtaamasta väkivallasta, sillä tilannetta oli kartoitettu vain vähän.

Suuri osa järjestön toiminnasta suuntautui alkuvaiheessa kampanjatyöhön, sillä halusimme toisaalta tavoittaa marokkolaiset naiset kertoaksemme heille heidän oikeuksistaan ja toisaalta osoittaa esimerkiksi viranomaisille, että me naiset vaadimme lisää oikeuksia. Esimerkiksi vuonna 1992 järjestömme onnistui keräämään naisia syrjivän perhelain (*Moudawana*) muutosta vaatineeseen adressiin yli miljoona allekirjoitusta.

Koska halusimme samalla auttaa konkreettisesti väkivaltaa kohdanneita naisia, merkittävä askel UAF:n toiminnalle oli, että vuonna 1996 avasimme ulkomaisten kansalaisjärjestöjen tuella Rabatiin ja Casablancaan tukikeskuksia väkivallan uhriksi joutuneille naisille. Tukikeskuksissa pahoinpidellyt naiset voivat keskustella esimerkiksi psykiatrin, lääkärin tai sosiaalityöntekijän kanssa. Myös järjestömme vapaaehtoiset asianajat auttavat heitä ilmaiseksi, kertovat heille naisten oikeuksista ja auttavat mahdollisen kanteen nostamisessa ja oikeudenkäynnissä tai esimerkiksi avioeroasioissa.

Pyrimme jatkuvasti laajentamaan keskusten tarjoamia palveluita, sillä tarkoituksena on auttaa väkivaltaa kohdanneita naisia mahdollisimman monin tavoin. Erään hollantilaisen kansalaisjärjestön tuella avasimme esimerkiksi Casablancassa toimivan tukikeskukseen yhteyteen turvakodin. Turvakodin merkitys on suuri, sillä Marokon viranomaiset eivät ole vielä järjestäneet vastaavankaltaisia palveluita. Perheväkivallasta kärsivien naisten on usein vaikea lähteä väkivaltaisesta suhteesta, sillä monet heistä ovat taloudellisesti riippuvaisia aviomiehestään, eivätkä he välttämättä ole työskennelleet lainkaan kodin ulkopuolella. Ilman koulutusta tai ammatillista osaamista heidän on vaikea elättää itseään avioeron jälkeen, ja pahimmassa tapauksessa he jäävät vaille asuntoa ja päätyvät kadulle asumaan.

Turvakotimme tarkoitus on tarjota väliaikainen asunto esimerkiksi kolmen tai kuuden kuukauden ajaksi naiselle ja usein myös hänen lapsilleen. Tänä aikana pyrimme auttamaan naista myös muulla tavoin, esimerkiksi järjestämällä opetusta. Tälle on suuri tarve, sillä noin 65 prosenttia Rabatin tukikeskukseen hakeutuvista naisista on lukutaidottomia ja vielä useampi vailla vakituista työtä. Casablancan tukikeskukseen hakeutuvista naisista vain hieman yli 20 prosenttia on lukutaidottomia, mutta jopa yli 70 prosenttia vailla vakituista työtä. Maaseudulta kotoisin olevista naisista vain hyvin pieni osa on lukutaitoisia.

Avustajiemme ja yhteistyökumppaniemme avulla järjestämme myös monenlaista ammatillista koulutusta ja samalla autamme naisia työn etsimisessä. Pystymme myös järjestämään pienluottoja naisille, joiden olisi muuten vaikea saada niitä. Koulutuksen ja tuen ansiosta naiset voivat saavuttaa taloudellisen itsenäisyyden ja tulla toimeen omalla työllään. UAF opettaa vuosittain näin 2 000 marokkolaisnaista lukemaan.

Jo ennen keskusten perustamista tiesimme paljon naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyydestä Marokossa. Käytännön työn myötä olemme kuitenkin kohdanneet väkivallan eri tavoin. Tapaamiemme naisten kohtalot velvoittavat ja kannustavat meitä jatkamaan työtämme.

Järjestön palveluihin hakeutuneet naisten elämäntarinat ovat myös tukeneet olennaisella tavalla naisiin kohdistuvan väkivallan vastaista kampanjatyötä. Järjestö on esimerkiksi järjestänyt julkisia kuulemisia, eräänlaisia varjo-oikeudenkäyntejä, joissa väkivallan uhrin ovat voineet julkisesti puhua aiheesta. Tällä on ollut suuri merkitys, sillä huomaisimme, että naiset eivät olleet todella saaneet kertoa kokemastaan esimerkiksi oikeudenkäynnissä.

Naisten todistuksia kuulemaan kutsuimme muun muassa tuomareita, asianajajia, ministereitä, muita viranomaisia ja uskonoppineita. Monet heistä ovat tulleet jälkeensä kiittämään meitä siitä, että he olivat saaneet kuulla asiasta ensimmäistä kertaa ja että he olivat vasta nyt ymmärtäneet, että tätä todella tapahtuu Marokossa. UAF on järjestänyt

kaikkiaan seitsemän eri kuulemista muun muassa perheväkivallasta, avioerosta ja lasten hyväksikäytöstä. Tarkoituksena on ollut tuoda esiin väkivallan eri muotoja.

Lainsäädäntöä muuttaaksemme järjestimme myös suuren postikorttikampanjan, jossa väkivaltaa kohdanneet naiset kirjoittivat postikortteihin oikeusjuttunsa numeron ja kuvauksen kohtaamastaan väkivallasta ja lähettivät niitä maan viranomaisille ja oikeuslaitoksille.

UAF:n ja muiden nais- ja ihmisoikeusjärjestöjen tekemällä työllä oli merkitystä sille, että vuonna 2004 toteutettu perhelainsäädännön (*Moudawana*) uudistus paransi huomattavasti marokkolaisten naisten asemaa. Ilman kampanjatyötä vanhoillisten oppineiden muodostama lainsäädäntökomitea olisi tuskin saanut aikaan vastaavankaltaista lakiuudistusta.

Perhelainsäädännön uudistuksen jälkeenkin meillä on vielä paljon tehtävää. Mielestämme naisten mahdollisuutta hakea avioeroa tulisi helpottaa entisestään. Nyt väkivaltaa kohdannut ja avioeroa hakeva nainen joutuu hakemaan avioeroa oikeusteitse tuomarilta, mikä tekee prosessista monimutkaisen.

Haluaisimme myös viranomaisten ottavan aktiivisemmän roolin naisten oikeuksien turvaajana. UAF loi joitakin vuosia sitten yhteistyössä Rabatin ja Casablancan sairaaloiden kanssa palvelun, jossa perheväkivallan uhriksi joutunut nainen voi heti sairaalassa päästä perheväkivaltaan perehtyneen asiantuntijan puheille, joka ymmärtää naisen tilanteen ja pyrkii antamaan tilanteeseen sopivaa apua. UAF:n ja sairaaloiden yhteistyönä alkaneesta hankkeesta vastaavat nyt viranomaiset, mikä on hyvä asia.

Haluaisimme kuitenkin lisää vastaavanlaisia palveluita, lisää perheväkivallan ongelmien tunnistamiseen ja hoitoon koulutettuja asiantuntijoita myös maan muihin sairaaloihin ja esimerkiksi poliisiasemille. Perhelainsäädännön hyvistä uudistuksista huolimatta laki ei vielä toteudu käytännössä niin kuin pitäisi. Siksi myös esimerkiksi oikeusviranomaisia on koulutettava tunnistamaan naiseen kohdistuvan väkivallan erityispiirteet sekä reagoimaan niihin oikein.

Siksi UAF jatkaa edelleen myös kampanjatyötä ja pyrimme tavoittamaan yhä lisää marokkolaisnaisia, yhä uusin tavoin. Tällä hetkellä olemme esimerkiksi käynnistämässä radioasemaa, jonka avulla yritämme tavoittaa varsinkin kotona työskentelevät naiset.

Suurista myönteisistä muutoksista huolimatta Marokolla on vielä edessään paljon työtä ennen kuin naisten oikeuksien voi sanoa toteutuvan kokonaisuudessaan. ■

Pelko pesii pohjolassakin

Todellista tasa-arvoa ei ole ennen kuin naisiin kohdistuva väkivalta loppuu

Naisiin kohdistuvalla väkivallalla ei ole rajoja: maailman kaikki naiset joutuvat kokemaan samanlaisia loukkauksia ihmisoikeuksiaan kohtaan iästä, ihonväristä, etnisestä ryhmästä, yhteiskuntaluokasta tai uskonnosta riippumatta. Asian todistaa jo se, että me niin monesta eri maasta lähtöisin olevat naiset olemme täällä yhdessä koolla. On totta, että kansalaisjärjestöille lankeaa edelleen väkivallan naisuhrien auttamistyö samoin kuin heidän äänensä saaminen kuuluviin. Mutta meidän on myös vahdittava eri maiden hallituksia, jotta nämä täyttäisivät kansainvälisissä sopimuksissa ja julkilausumissa allekirjoittamansa lupaukset.

Naisiin kohdistuva väkivalta on vakava ongelma myös pohjoismaisissa, ”naisystävällisissä” hyvinvointiyhteiskunnissa. Meitä naisia ei näytä suojaavan se, että olemme harpponeet pitkin askelin eteenpäin tasa-arvon ja erityisesti poliittisen tasa-arvon tiellä. Voimme jopa heittää kysymyksen, olemmeko joidenkin miesten mielestä jo liiankin tasa-arvoisia.

Miesten väkivallan yleisyys naisia kohtaan Suomessa paljastui vuoden 1998 elokuussa, kun Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ja Tilastokeskus julkaisivat yhteisen kyselynsä tu-

lokset. Kysely oli tehty postitse vuoden 1997 toisen vuosipuoliskon aikana. Ydintulokset järkyttivät suomalaista yhteiskuntaa: 40 prosenttia naisista oli joutunut kokemaan miehen harjoittamaa ruumiillista tai seksuaalista väkivaltaa elämänsä aikana. 20 prosenttia avio- tai avoliitossa olevista naisista oli nykyisen puolisonsa ruumiillisen tai seksuaalisen väkivallan uhri. Tämä herättää kysymyksen siitä, ovatko perheväkivallan tavanomaisimmat selitykset eli tasa-arvon, koulutuksen ja rahan puute myös oikeita selityksiä.

Suomessa on parhaillaan menossa vastaisku, minkä seurauksena tuon postikyselyn tutkimustuloksia on ryhdytty epäilemään. Kysely toistetaan tänä syksynä. Tulee olemaan kiintoisaa nähdä, mitä on tapahtunut näinä kahdeksana vuotena, kun uudet tulokset julkistetaan syksyllä 2006.

Suomen hallitus ei ole pitänyt mitään kiirettä toimissaan naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Ensimmäinen vakavasti otettava yritys oli naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti (1998–2002), jota itse johdin. Sitä hallinnoi sosiaali- ja terveysministeriö ja käytännön toteutuksesta huolehti STAKES eli Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tänä vuonna ministeriö aloitti uuden hankkeen, mutta se keskittyy lapsiin ja nuoriin eikä siinä juuri edes mainita naisia.

Suomalaisen yhteiskunnan ja maan hallituksen näyttää olevan vaikea tunnustaa, että meillä on ongelma nimeltä naisiin kohdistuva väkivalta. Suomen ”tasa-arvoisesta” naisesta ei saada kelvollista uhria. Väkivallan sukupuolista ulottuvuutta on vaikea tunnistaa. Emmekö välitä niistä kahdestakymmenestä naisesta, jotka vuosittain kuolevat elämänkumppaninsa käsissä? ■

Laki – miesten ja naisten

Oikeudellinen vastaus naisiin kohdistuvaan väkivaltaan

Ranskan vallankumouksen keskeiset arvot, vapaus, veljeys ja tasa-arvo kertovat – muun ohella – naisten näkymättömyydestä kulttuurimme suurissa aatteissa. Kuulimme aiemmin tässä seminaarissa, että Jemenin perustuslaki mainitsee naiset ”miesten sisarina”. Tämä voidaan nähdä symbolina naisten tekemisestä näkyviksi – mutta vain suhteessa miehiin.

Suomen laki on jo jonkin aikaa ollut sukupuolineutraali. Laki on sama miehille ja naisille. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että naisia ja miehiä kohdellaan samalla tavalla tai että oikeusjärjestelmän vaikutukset olisivat aina reiluja ja tasa-arvoisia naisille ja miehille. Naisten ja miesten elämät ja elämäntilanteet eroavat yhä toisistaan tässä pohjoisessa maassa. Tietyissä tilanteissa sukupuolineutraalit lait voivat johtaa erilaisiin lopputuloksiin eri sukupuolten kohdalla. Lisäksi sukupuolineutraali lakikieli voi vaikuttaa siten, että lainsäädännön ja käytäntöjen sukupuolittuneiden rakenteiden tai vaikutusten tunnistaminen vaikeutuu.

Tutkimushanke ”Oikeusjärjestyksen sukupuolittuneet rakenteet eli Väkivalta tasa-arvon varjossa” on pohtinut naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista oikeudellisissa

käytännöissä ja sukupuolineutraalin lainsäädännön puitteissa. Lainsäädännön sukupuolineutraalius on sinänsä positiivinen asia – samanlaisia tapauksia tulee kohdella samalla tavoin, asianosaisten sukupuolesta riippumatta. Se voi kuitenkin vaikeuttaa sukupuoleen liittyvien ongelmien ja erityistilanteiden tunnistamista, ja näitä ongelmia olemme pohjineet tutkimushankkeessamme. Projektissa Minna Ruuskanen on tehnyt tutkimusta tapauksista, joissa nainen on tappanut puolisonsa ja vedonnut hätävarjeluun, mutta kyseistä puolustusta ei yleensä ole hyväksytty oikeudessa. Helena Karma puolestaan on analysoinut näytön rakentumista raiskaus oikeudenkäynneissä. Sari Näre taas on tarkastellut nuorten puhetta sukupuolesta, seksistä ja väkivallasta. Hän on myös analysoinut julkisten tilojen pornografisointumista. Oma tutkimukseni on keskittynyt rikosprosessiin ja oikeudenkäyntiin, joka koskee miesten väkivaltaa vaimoa tai muuta naiskumppania kohtaan.

Suomi on korkean väkivallan maa. Suomessa väkivallan uhreina kuolee enemmän ihmisiä kuin useimmissa muissa länsimaissa. Tämä koskee myös parisuhdeväkivallan uhreina kuolleita naisia. Toisaalta parisuhdeväkivalta ei näytä olevan Suomessa oleellisesti tavallisempaa kuin muissa länsimaissa. Ilmeisesti siis väkivalta Suomessa kehittyy vakavaksi ilman, että sitä saadaan pysäytettyä. Suomessa on siis erityistä syytä tarkastella kriittisesti sekä lainsäädäntöä että viranomaiskäytäntöjä ja pohtia, miten puuttumista väkivaltaan tulisi tehostaa. Oma tutkimukseni on kohdistunut pääosin rikosoikeudenkäyntiä koskevaan lainsäädäntöön.

Tutkimukseni perusteella olen tullut johtopäätökseen, että saavuttaaksemme muutoksen toiminnassa väkivaltaa vastaan tarvitaan sekä asennemuutosta että systemaattista analyysia lain säännöksistä ja viranomaiskäytännöistä. Asennemuutoksen aikaan saamisessa naisliikkeiden työn merkitys on erityisen tärkeää. Tehokas väkivallan vastainen toiminta ei tapahdu itsestään. Se vaatii paljon työtä ja asiantuntemusta, ja näissä molemmissa naisasialiikkeiden merkitys on korvaamaton.

Tulen seuraavissa kappaleissa käsittelemään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, erityisesti perheväkivaltaa, mutta myös seksuaalista väkivaltaa koskevia oikeuspoliittisia kysymyksiä. Analyysi perustuu tutkimukseeni Suomen laista, mutta olen muotoillut asiakysymykset yleisin termein, jolloin niitä voidaan käyttää lähtökohtina tarkasteltaessa perheväkivaltaa missä tahansa oikeusjärjestelmässä.

Asenne naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kohtaan on Suomessa murrosvaiheessa. Yleinen tietoisuus ja tutkimus perheväkivallasta perustuivat pitkään konflikti- ja vuorovaikutusteorioihin. Nämä teoriat ottavat lähtökohdakseen vuorovaikutuksen ja konfliktin puolisoitten välillä sekä näkevät väkivallan vuorovaikutuksen jatkeena ja konfliktin seurauksena. Näin ollen väkivaltaa on usein pidetty satunnaisena, jokseenkin harmittomana ja harvoin sukupuolittuneena. Viimeisten viiden vuoden aikana näiden teorioiden rinnalla on alkanut esiintyä teorioita, jotka käsittävät väkivallan hallinnan ja kontrollin välineenä ja vallan (väärin)käyttönä. Nämä teoriat perustuvat teorioihin sosiaalisesta kontrollista

ja feministiseen kriminologiaan. Ne analysoivat väkivaltaa sukupuolitettuna käytäntönä ja painottavat, että perheväkivalta on usein vakavaa, joskus jopa tappavaa, yleensä toistuvaa ja yhteydessä vallan mekanismeihin sekä hallitsemiseen suhteessa ja perheessä. Erityisesti feministiset teoriat näkevät sukupuolittuneen väkivallan yhteydessä siihen, miten valta jakautuu yhteiskunnassa sukupuolten välillä. Yhteiskunnassa vallitsevat käytökset miehistä, naisista ja vallankäytöstä heijastuvat myös parisuhteissa esiintyvään väkivaltaan.

Suomen lainsäädäntöä koskevissa lainvalmisteluasiakirjoissa ei yleensä eksplisiittisesti ole pohdittu perheväkivallan syitä tai käsityksiä parisuhdeväkivallasta. Lainsäädäntöä koskevassa analyysissäni olen tullut siihen käsitykseen, että väkivallan ymmärtämisellä vuorovaikutusteorioiden kautta on ollut suuri vaikutus oikeudellisiin diskursseihin ja oikeudellisiin säädöksiin. Vaikutus on kuitenkin välillistä, julkilausumatonta ja siksi sitä voi olla vaikea havaita. Seuraavassa tarkastelussa lähtökohtana on väkivalta vallankäytönä ja kontrollin välineenä. Otan tästä näkökulmasta esiin oikeusjärjestyksen keskeisiä instituutioita ja pohdin niitä sukupuolittuneen väkivallan näkökulmasta. Tarkastelun tavoitteena on käsitellä ongelmia sellaisella tasolla, että kysymyksenasetteluja voi periaatteessa soveltaa minkä tahansa oikeusjärjestelmän arviointiin. Esimerkkini tulevat kuitenkin Suomesta ja ne osoittavat, että vaikka paljon on jo tehty, paljon voidaan vielä tehdä.

Väkivalta ei ole yksityisasia

Oikeusjärjestelmän tehtävä on toimia väkivaltaa vastaan, missä tahansa kontekstissa se tapahtuukin: tapahtuipa se sitten kadulla, työpaikalla tai kotona. Väkivallan uhria ei pitäisi saattaa tilanteeseen, jossa hänen täytyy itse päättää, reagoiko oikeusjärjestelmä. Oikeusjärjestelmän, ei uhrin, tulisi lähettää yksiselitteinen viesti siitä, että väkivalta ei ole hyväksyttyä. Väkivallan uhri on ollut tai on edelleen uhattuna: jotta hän saisi suojelua, järjestelmän tulee lähettää viesti, että väkivaltaa ei hyväksytä.

Täten kaiken väkivaltaisen rikollisuuden tulisi olla julkista rikollisuutta, jolloin poliisi on velvollinen tutkimaan rikoksen ja syyttäjän nostamaan syytteen riippumatta uhrin ilmoituksesta tai toiveesta. Suomen oikeuspolitiikassa on periaatteessa otettu tämä kanta. Kuitenkin vuonna 1995, jolloin pahoinpitelyä koskevaa rikoslakia uusittiin, lailla nimenomaisesti ohjeistettiin syyttäjiä niin, että he voivat jättää syyttämättä, jos uhri toivoo, että syytettyä ei nostettaisi (ns. vakaan tahdon pykälä). Muutoksen seurauksena useat poliisit ryhtyivät kysymään uhreilta, haluaisivatko he jättää syytteen nostamatta, ja useat syyttäjät jättivät nostamatta syytteitä perheväkivallasta. Naisialiike taisteli kymmenen vuotta kunnes vuonna 2004 tämä sääntö saatiin muutettua ja pahoinpitelystä tuli yleisen syytteen alainen rikos.

Toimittaessa ”vakaan tahdon pykälän” poistamiseksi ei kiinnitetty huomiota niihin muihin väkivaltarikoksiin, joiden kohdalla uhrin on yhä tehtävä rikosilmoitus, jotta syyte nostetaan. Lievä pahoinpitely, pakottaminen ja ennen kaikkea väkivallalla uhkaaminen ovat edelleen tällaisia asianomistajarikoksia. Erityisen huolestuttavaa on, että uhkaamista väkivaltarikoksella, tappamisella, tai ampumisella ei oteta vakavasti. Laiton uhkaus on vain erityistilanteissa rikos, josta syyte nostetaan kysymättä uhriin tahtoa. Kun uhka on vakava ja uhri hyvin peloissaan, hän ei uskalla tehdä rikosilmoitusta ja syytepyyntöä. Tämä on ongelma vakavissa perheväkivaltatapauksissa, mutta myös järjestäytyneessä rikollisuudessa.

Avioliitossa tapahtuva raiskaus kriminalisoitiin Suomessa 1994. Kuitenkin uhri voi pyytää syyttäjältä, että tämä ei nostaisi syytettä rikoksesta (vakaan tahdon pykälä). Sama sääntö kokee lasten seksuaalista hyväksikäyttöä ja muita seksuaalisen hyväksikäytön muotoja, lapsen törkeää seksuaalista hyväksikäyttöä lukuun ottamatta. Kun säännöksi-en tarkoitus on suojella nuoria ja haavoittuvia henkilöitä seksuaaliselta väkivallalta, on vaikea ymmärtää, kuinka uhri itse voisi olla sellaisessa asemassa, että hän ottaa kantaa ja päättää syytteiden nostamisesta.

Rakenteellinen väkivalta ja laki

Jotkut naisiin kohdistuvan väkivallan muodot ovat selkeässä suhteessa yhteiskunnan valtarakenteisiin. Selvä esimerkki tällaisesta on seksuaalinen häirintä. Seksuaalinen häirintä ei ole rikollista useissa maissa, esimerkiksi Suomessa. Seksuaalinen häirintä on kielletty tasa-arvolaisissa ja työnantajalla on velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin seksuaalista häirintää vastaan työpaikalla. Työnantajan käytettävissä olevat keinot voivatkin olla voimakkaita, kuten Suomen Raha-automaattiyhdistyksen johtajan irtisanominen seksuaalisen häirinnän vuoksi vuosituhannen vaihteessa osoitti.

Kun rikoslain seksuaalirikoksia koskevat säännökset uudistettiin 1998, esitettiin kannanottoja, joiden mukaan rikosoikeus olisi liian voimakas väline tämän ongelman käsittelemiseen. Uudet säännökset kriminalisoivat seksuaaliseen tekoon pakottamisen. Kaikki häirintä ei suinkaan täytä seksuaaliseen tekoon pakottamisen tunnusmerkistöä. Silti häirintä voi jatkuessaan olla sen kohteelle erittäin raskas kokemus, johon usein liittyy työpaikan työnjohtosuhteisiin liittyviä ongelmia, joiden vuoksi työntekijän on hyvin vaikeaa reagoida siihen. Seksuaalista häirintää esiintyy lisäksi muuallakin kuin työelämässä. Häirinnän kriminalisointi ei tietenkään poista niitä ongelmia, joita siihen puuttumiseen liittyy, mutta kriminalisointi voisi lähettää selvän viestin siitä, että seksuaalista häirintää ei hyväksytä.

Toinen ongelma, joka tulisi nähdä yhteydessä yhteiskunnan sukupuolittuneisiin rakenteisiin on seksistisen kielenkäytön yleistyminen kouluissa. Eri tutkimusten mukaan nimittely ja seksuaalisesti luokitteleva ja alentava verbaalinen häirintä (huorittelu ja

homottelu), joka kohdistuu sekä tyttöihin että poikiin, mutta erityisesti tyttöihin, on yleistynyt koulumaailmassa. Tämä ilmiö kertoo siitä, että seksuaalisesta identiteetistään epävarmat teini-ikäiset pojat etsivät hyväksyttävän käytöksen rajoja ja pyrkivät vahvistamaan omaa seksuaali-identiteettiään seksistisellä kielenkäytöllä. Useimmiten nimitely täyttää kunnianloukkausrikoksen tunnusmerkistön. Kunnianloukkaus on kuitenkin lain mukaan asianomistajarikos, josta uhrin täytyy tehdä ilmoitus. Laissa määritelty kunnanloukkausrikos ei myöskään tunnista nimittelyprosessin sukupuolista luonnetta. Prosessin tarkoitus ei ole vain satuttaa yksittäistä uhria (vaikka se on osa peliä) vaan myös osoittaa, että jokaisella miehellä, ja myös jokaisella pojalla, on oikeus määrittää naisten seksuaalisuutta.

Seksuaalinen häirinnän ja nimittelyn ei tulisi olla yksittäisen työnantajan, vainoajan tai uhrin määriteltävissä, vaan ne tulisi nähdä osana laajempaa rakenteellisen väkivallan kontekstia.

Lakiuudistus tarvitsee käytäntöönpanoa

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevia lainuudistuksia ei ole helppoa panna täytäntöön. Riski siitä, että parhainkin uudistus jää pelkästään paperille ellei täytäntöönpanoa suoriteta systemaattisesti, on aina olemassa. Poliisin koulutus on olennaista, kun rikosprosessia koskevia lakeja muutetaan. Poliisi on useassa maassa koulutettu konfliktien ratkaisemiseen sekä rauhan ja järjestyksen ylläpitämiseen. Nämä taidot ovat useissa tapauksissa hyvin arvokkaita, useat riidat on rauhoitettu taitavalla poliisitoiminnalla. Naisiin kohdistuvan väkivallan kontekstissa tämä lähestymistapa voi kuitenkin tarkoittaa, että väkivalta jatkuu.

Kun perheväkivalta kontekstualisoidaan rikolliseksi toiminnaksi ja vallan väärinkäytöksi, poliisin toiminta painottuu rauhan ylläpitämisestä ja häiritsevien naapureiden rauhoittamisesta rikostutkimukseen. Tämä muutos tarkoittaa kahta asiaa. Ensinnäkin poliisiin tulisi kerätä kaikki olemassa oleva todistusaineisto. Kodin sisällä tapahtuvaa pahoinpitelyä ei ole vaikea todistaa, jos kaikki todistusaineisto on kerätty, mukaan lukien poliisille tulleiden puheluiden nauhoitukset, rikospaikan kuvaus, uhrin, epäillyn ja mahdollisten muiden henkilöiden lausuntojen kirjaaminen, lääketieteelliset todisteet, revityt tai veriset vaatteet, esineet, joita käytettiin lyömiseen. Väkivallalla uhkaaminen on usein hyvin dokumentoitu paperille, tekstiviesteihin, sähköposteihin, fakseihin ja siten käytettävissä todistusaineistona.

Toiseksi, poliisilla on valta pidättää epäilty. Tätä valtaa ei käytetä niin usein kuin sitä voitaisiin käyttää. Perheväkivallan tekijät jatkavat usein rikostaan, ja pidätystä voidaan käyttää hillitsemään rikoksen uusimista. Yhdysvalloissa useat osavaltiot ovat määränneet pakollisen pidätyksen, jolloin poliisi on velvollinen tekemään pidätys perheväkivaltatapauksissa. Euroopassa tätä ei ole vaadittu. Euroopan valtiot ovat suosineet lä-

hästymiskieltoa. Kuitenkin epäillyn pidättäminen väkivaltakierteen katkaisemiseksi on mahdollista samoin perustein kuin muussakin rikollisuudessa.

Suojelu ei välttämättä korvaa oikeudenkäyntiä

Useat Euroopan valtiot, Suomi mukaan lukien, ovat ottaneet käyttöön lähestymiskiellon väkivaltaa vastaan. Kielto kieltää vainoajaa ottamasta kontaktia tai lähestymistä uhria. Kielto voidaan määrätä, jos epäilty uhkaa uhria rikoksella tai vakavalla häirinnällä. Kielto ei vaadi, että rikos on toteutettu, mutta käytännössä aiempi rikos on todiste uhasta.

Vuoden 2005 alusta lähestymiskiellot ovat tulleet mahdolliseksi myös tapauksissa, joissa vainoaja ja uhri elävät samassa asunnossa. Tällöin vainoaja määrätään muuttamaan pois. Tällainen kielto voidaan yleensä ottaa käyttöön vain lyhyeksi ajaksi, enintään kuukaudeksi.

Lähestymiskiellot ovat hyvin tarpeellisia, ja ne ovat tarjonneet suojaa useille naisille. Heidän ahdistelijansa ovat noudattaneet kieltoa ja pysyneet poissa. Ongelma on, että useat ahdistelijat eivät yksinkertaisesti välitä kiellosta ja rikkovat sitä säännöllisesti. Ongelma korostuu, kun kiellon rikkomisesta rangaistaan vain minimaalisesti. Esimerkiksi Suomessa maksimirangaistus rikkomisesta on vuosi vuotta vankeutta ja usein rangaistuksena on vain sakkotuomio.

Lähestymiskielto on tärkeä väline toimittaessa väkivallan ehkäisemiseksi. Sen tehokkuutta pitäisi arvioida kriittisesti ja yhteydessä rikosprosessiin. Lähestymiskiellon ei pitäisi olla pääasiallinen reaktio naisiin kohdistuviin väkivaltatapauksiin, eikä sen pitäisi korvata hidasta ja tehotonta rikosten tutkimista näissä rikoksissa. Naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimisen rikoksena tulee olla yhtä tärkeää kuin muidenkin rikosten. Lähestymiskielto tulisi myös voida liittää rikoksen tutkimisen yhteyteen ja kiellon rikkomisesta pitäisi voida antaa rangaistus, joka on suhteessa kiellon rikkomisen vakavuuteen.

Ei sovittelua perheväkivaltarikoksissa

Väkivalta ei ole yksityisasia. Yhteiskunnalla on velvollisuus suojella kaikkia väkivaltaa vastaan, mukaan lukien vaimoja ja lapsia. Yhteiskunnan tulisi lähettää viesti, ettei väkivaltaa hyväksytä. Erityisen tärkeää tämä on, kun väkivaltaa kohdistuu heikossa tai riippuvaisessa asemassa olevia, kuten kumppania, lapsia tai vanhuksia kohtaan.

Rikosten sovittelusta on keskusteltu laajasti viimeisen viidentoista vuoden ajan. Sitä on käytetty menestyksekkäästi nuorten tekemissä vähäisissä rikoksissa, varsinkin omaisuusrikoksissa. Väkivallan sovittelusta esiintyy erilaisia käsityksiä. Monissa maissa kuten Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Ruotsissa ei hyväksytä sovittelua perheväkivallassa

lainkaan, ja väkivallan sovitteluun yleisemminkin suhtaudutaan erittäin pidättyvästi. Suomessa väkivallan sovittelusta esiintyy hyvin erilaisia käsityksiä.

Yksi peruste perheväkivaltapauksiin liittyvää sovittelua vastaan on, että väkivallan uhri ei ole tasa-arvoisessa asemassa sovittelussa. Väkivallan uhan alaisena uhri ei uskalla sanoa, mitä hän ajattelee tai haluaa. Lisäksi vastauksen väkivaltaan tulisi aina tulla rikosoikeudellisen järjestelmän taholta – ei uhrilta. Jos syyte jätetään nostamatta sovittelun jälkeen, uhri jätetään avuttomaksi ja tekijä oppii, että hän voi hallita rikosoikeudellista järjestelmää niin kauan kun hän voi hallita uhria. Sovittelun jälkeen uhri voi olla entistä turvattomammassa asemassa. Sovittelua ei pitäisi käyttää perheväkivalta- ja naisiin kohdistuvissa väkivaltapauksissa.

Apua uhrille

Uhrille tarjottavat palvelut, turvakodit, tuki ja oikeudellinen neuvonta oikeuskäsittelyssä ovat erittäin tärkeitä uhrin suojelemisen ja hänen oikeuksiensa toteutumisen kannalta. Suomessa on varsin pitkälle toteutettu seksuaalirikosten ja perheväkivallan uhrien oikeus saada oikeudellista neuvontaa valtion varoilla. On tärkeää seurata, että tämä oikeus myös toteutuu käytännössä. Myös kansalaisjärjestöt tekevät merkittävää työtä neuvonnan ja tukipalvelujen alueella. Uhrin tarvitsevat oikeudellisen avun lisäksi käytännön neuvontaa ja psykologista tukea.

Rangaistukset

Usein kuulee sanottavan, että rangaistukset eivät auta perheväkivaltaan. Rikosoikeusjärjestelmän ja rangaistusten tehoa on lähes mahdotonta mitata, sillä se on pääasiassa välillistä ja vaikuttaa yleisellä tasolla ennalta ehkäisevästi. Se, että nimenomaan perheväkivallan kohdalla rangaistusten tehoon suhtaudutaan epäilevästi, on yksi esimerkki siitä, että tätä väkivallan lajia pidetään jollain tavoin poikkeuksellisen rikollisuuden lajina.

Huolimatta siitä periaatteellisesta lähtökohdasta, että väkivaltarikoksiin on suhtauduttava rikoksina, tapahtuivatpa ne kotona tai muualla, kannattaa väkivallan vastaisiin ohjelmiin suhtautua vakavasti. Väkivaltaisille miehille tarkoitetut ohjelmat ovat yleistyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana useissa eri maissa. Ohjelmista on saatu varsin myönteisiä kokemuksia silloin, kun osallistuminen on perustunut vapaaehtoisuuteen. Sen sijaan rangaistusjärjestelmään liitettyjen ohjelmien tehon osoittaminen on osoittautunut yhtä vaikeaksi kuin rangaistusten vaikutusten osoittaminen. Tärkeänä kuitenkin pidetään, että ohjelman sisällölle on asetettava erityiset kriteerit sen välttämiseksi, että tekijä käyttää ohjelmaa omien, väkivaltaa vähättelevien asenteidensa vahvistamiseen. Ohjelman tulisi perustua siihen, että tekijä ottaa täyden vastuun väkivallanteostaan.

Perheväkivallasta tuomitut rangaistukset ovat yleensä suhteellisen alhaisia, näin myös Suomessa. Pahoinpitelystä tuomittu rangaistus on usein vain sakko. Vankilatuomiot ovat usein vain muutaman kuukauden mittaisia ”normaaleista” pahoinpitelyistä ja enintään vuoden mittaisia vakavasta pahoinpitelystä. Rangaistustason korottaminen ei voi olla itsetarkoitus, sillä rangaistukset eivät paranna, mutta rangaistuksilla voidaan korostaa pahoinpitelyn vakavuutta. Ruotsissa käyttöön otetulla naisrauharikoksella on pyritty nimenomaan korostamaan läheissuhteessa tapahtuvan pahoinpitelyn vakavuutta.

Naisrauharikos eli vakava integriteetin loukkaaminen tarkoittaa sitä, että toistuvasta vaimon tai muun läheisen kumppanin pahoinpitelystä tuomitaan naisrauhan tai rauhan rikkomisena, ei pahoinpitelynä. Rangaistus naisrauhan tai rauhan rikkomisesta on korkeampi kuin rangaistus toistuneista pahoinpitelyistä. Uudistuksen jälkeen parisuhdeväkivallan toistumiseen on esimerkiksi rikosten tutkinnassa alettu kiinnittää aiempaa tarkemmin huomiota.

Ruotsin naisrauharikoksen säätäminen on liittynyt laajaan toimintaohjelmaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Naisrauharikoksella on ollut suuri symboliarvo. Se on tuonut naisiin kohdistuvan väkivallan ongelmat entistä enemmän niin kansalaisten, median kuin viranomaistenkin tietoisuuteen. Jos väkivaltaa läheissuhteissa on aiemmin vähätelty, uusi rikos viestittää, että läheiseen kohdistuva väkivalta on vähintään yhtä vakava rikos kuin keneen tahansa kohdistuva väkivalta. ■

Naisen tukena

Raiskauskriisikeskus Tukinaisen palvelut ja toimintaperiaatteet

Tukinaisen tehtävät ja tavoitteet

Tukinainen on valtakunnallinen, yleishyödyllinen järjestö. Raha-automaattiyhdistys rahoittaa suurimman osan sen toiminnasta. Naisasialiitto Unioni perusti kriisikeskuksen vuonna 1993. Tukinainen alkoi projektina, jonka tavoitteena oli selvittää tällaisten erikoispalvelujen tarve Suomessa ja tehdä sitten sen perusteella hyviä käytännön ehdotuksia. Tukinaisen toiminta organisoitiin uudelleen vuonna 2004 ja siitä tuli rekisteröity yhdistys, Tukinainen ry. Uudistus johtui toiminnan laajentumisesta uusille alueille ja tämän mukanaan tuomista vaatimuksista.

Tukinainen on kriisikeskus naisille, jotka on raiskattu tai jotka ovat perheväkivallan uhreja. Tukinainen tarjoaa kriisipalveluja ja juridista apua uhreille ja heidän läheisilleen (hyväksikäyttöön osallistumattomat avo- tai aviopuolisot, äidit, sisarukset jne.). Palvelut ovat maksuttomia. Tukinaisen kaikki työntekijät ovat naispuolisia, tehtävänsä koulutettuja ammattilaisia – Tukinaisessa ei tehdä lainkaan vapaaehtoistyötä. Ammatillisuus on otettu toimintaperiaatteeksi sen takia, että seksuaalisen väkivaltaan liittyvät traumaattiset kokemukset voivat johtaa erittäin raskaisiin seuraamuksiin uhrin hyvinvoinnin kannalta. Ammattiapu on usein tarpeen näiden seuraamusten ehkäisemiseksi. Ammatillista apua tarvitaan myös vanhojen traumojen hoidossa, kun joudutaan arvioimaan

traumojen vaikutukset ja suunnittelemaan niiden asianmukainen hoito. Yksityiskohdattaiset kertomukset raiskauksista, lasten hyväksikäytöstä ja perheväkivallasta voivat olla traumaattisia myös auttajille. Ammatillinen koulutus ja työn organisoiminen niin, että työntekijöitä ohjataan ja koulutetaan jatkuvasti, ovat keinoja estää auttajien sijaistraumojen syntyminen.

Tukinainen on valtakunnallinen resurssikeskus, joka antaa tukea ja ohjausta seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön kohteeksi joutuneille naisille. Tukinainen vaikuttaa ammatti-, viranomais- ja oikeuskäytäntöihin sekä yleiseen mielipiteeseen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi ja ennalta ehkäisemiseksi. Tukinainen tarjoaa myös neuvontaa ja koulutusta eri alojen ammattilaisille, viranomaisille, järjestöille ja oppilaitoksille. Avustusjärjestönä Tukinainen täydentää sosiaali- ja terveysalan palveluja ja viranomaisjärjestelmää omalla erityisalueellaan. Tukinaisen ponnisteluista suuri osa keskittyy nykyisin toisten ammattilaisten kouluttamiseen ja neuvontaan (konsultaatioilla jne.), jotta nämä osaisivat auttaa hyväksikäytettyjen naisia oikealla tavalla.

Palvelut

Tärkein Tukinaisen tarjoama palvelu väkivaltaa kohdanneille naisille on kahden maksuttoman puhelinpäivystysnumeron ylläpito: maksuton kriisipäivystys palvelee maanantaista perjantaihin klo 9–17, perjantaista sunnuntaihin samoin kuin pyhinä ja niiden aattona klo 17–24, numerossa 0800-97899. Kriisipäivystysnumerosta saa luottamuksellista keskusteluapua ja tietoa seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön kysymyksissä. Tämä numero antaa tietoja myös henkilökohtaisista tapaamisista ja ryhmistä. Maksuton juristipäivystys on auki maanantaista torstaihin klo 14–17 numerossa 0800-97895. Numerosta saa luottamuksellista keskusteluapua ja tietoja lakiasioista, uhrin oikeuksista ja seksuaalirikoksista (kuten raiskaus, lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, lähisuhdeväkivalta, ahdistelu ja lähestymiskielto). Tukinainen tarjoaa rajoitetun mahdollisuuden henkilökohtaiseen juridiseen apuun rikosilmoituksen tekemisen samoin kuin esitutkinnan ja oikeudenkäynnin yhteydessä.

Muihin kriisipalveluihin kuuluvat avoimet ja kiinteät kriisiryhmät ja viikonloppuryhmät. Ryhmillä on eri tavoitteita. Ensinnäkin ne tarjoavat turvallisen ja luottamuksellisen paikan tavata muita naisia, jotka ovat joutuneet kokemaan samanlaisia asioita. Traumoja kärsineiden ihmisten vertaistuki voi auttaa merkittäväällä tavalla, sillä monet naiset tuntevat voimakasta syyllisyyttä ja häpeää, ja heillä on usein traumaperäisen stressihäiriön eli PTSD:n ja masennuksen oireita. Ryhmissä naiset saavat tietoa traumareaktioista, ja ryhmän johtaja ja muut jäsenet auttavat naisia ymmärtämään omia reaktioitaan ja löytämään helpotusta niihin. Naisille on usein valtava helpotus kuulla, että he eivät ole tulossa hulluiksi vaan että he reagoivat normaalilla tavalla epänormaaleihin kokemuksiin – heidän tunteensa ja käytöksensä ovat sekä luonnollisia että helposti selitettävissä. Kaikissa kiinteissä kriisiryhmissä naiset joutuvat kuulemaan ainakin jonkun verran muitten trau-

maattisia kertomuksia: naiset käyvät läpi omia tuskallisia muistojaan. Näissä ryhmissä on hyvin tärkeää muistaa, että traumatisoituneita ihmisiä eivät auta yksityiskohtaiset kertomukset toisten kauhistuttavista kokemuksista. Se voi olla jopa vahingollista. Kertomuksia on rajoitettava siten, etteivät ne muodostu ”liian suureksi taakaksi” ryhmän jäsenille. Kokemuksista voi kertoa kirjoittamalla ne ylös tai puhumalla niistä henkilökohtaisessa tapaamisessa kriisiterapeutin kanssa. Nämä ovat osoittautuneet hyviksi keinoiksi purkaa kokemuksia. Viikonloppuryhmissä muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuvat naiset pääsevät tapaamaan samanlaisia kokemuksia läpikäyneitä naisia.

Lopuksi

Tukinaisen työ on esimerkki naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisesta käytännön toiminnasta. Tukinainen auttaa uhreja, toimii resurssikeskuksena muitten alojen ammattilaisille ja vaikuttaa koko yhteiskuntaan omalla erikoisalallaan. Kaikkien eri tasojen työ on hyvin tärkeää, ja parhaimmillaan ne voidaan yhdistää. ■

Jyväskylän malli

Miten ehkäistä ja hoitaa perheväkivaltata-pauksia. Suositukset väkivallan tekijöiden hoito-ohjelmien kehittämiseksi.

Perheväkivallan ehkäisemisen ja hoidon moniammatillinen yhteistyö alkoi Suomen Jyväskylässä vuonna 1995. Yhteistyön perustavoitteena on valistaa ja kouluttaa eri toimijoita niin, että he tunnistavat naiseen ja lapsiin kohdistuvan väkivallan ja että he osaavat tarjota ja järjestää näille palveluja. Uhreille, eli naisille ja lapsille on oma erillinen ohjelmansa, miehille omansa.

Yhteistyössä toimivaan verkostoon ei kuulu vain sosiaalitoimen ja terveydenhuollon auttamistahoja, vaan myös poliisilla on ollut merkittävä roolinsa alusta alkaen. Pahoinpitelyihin syyllistyneiden miesten ryhmäprosessien analysoimiseksi on samaten ollut käynnissä tutkimusohjelma aivan alusta lähtien. Miesten ohjelma kehitettiin kriisikeskus ”Mobilessa” yhteistyössä Jyväskylän yliopiston psykoterapian opetus- ja tutkimusklinikan kanssa. Oslossa toimiva Alternativ til Vold (ATV) eli Vaihtoehto väkivallalle -keskus on vaikuttanut suuresti meidän malliimme auttaa miehiä, ja yhteistyömme on edelleen vilkasta niin käytännön, opetuksen kuin tutkimuksenkin alalla. Tarkemmin Jyväskylän malli on esitelty julkaisuissa Holma ja Laitila (2001, 2003) ja Holma ja Wahlström (2005).

Esittelen tässä mallimme ominaispiirteet. Ne ovat verrattavissa Jyväskylässä vuonna 1999 pidetyn, naiseen kohdistuvaa väkivaltaa käsitelleen EU:n asiantuntijakokouksen suosituksiin väkivallan tekijöiden ohjelmien kehittämiseksi (Holma, 2001). Suositukset on kirjoitettu tässä esityksessä kursiivilla. *Väkivallan tekijöiden ohjelmien pitää olla osa koordinoitua, moniammatillista työtä naiseen kohdistuvan väkivallan estämiseksi, jossa ovat mukana poliisin, rikosoikeuden ja sosiaalipalvelujen edustajat. Eri tahojen välillä tulee olla kirjalliset sopimukset toimintavoista, ja kaikkien ammattialojen edustajat on koulutettava ymmärtämään perheväkivallan luonne. Väkivallan tekijöitä auttavia ohjelmia pitää perustaa vain sellaisille paikkakunnille, joissa on riippumattomien tahojen ylläpitämiä turvakoti- ja tukipalveluja naisille ja lapsille. Jollei perheväkivallasta kärsiville ole vielä mitään palveluja, turvakoti ja hakeutuvan työn palvelut pitää järjestää ensin yhteistyössä eri tahojen kesken ja tarjota vasta sen jälkeen ohjelmia väkivallan tekijöille. Miehillä tarkoitettujen ohjelmien on toimittava yhteistyössä naisille suunnattujen palvelujen kanssa.* Jyväskylän malli näyttäisi noudattavan näitä suosituksia lukuunottamatta kirjallisia toimintatapasopimuksia. Mutta nämä sopimukset tehtäneen pian paikallisesti uuden valtakunnallisen projektin myötä.

Miesten ohjelma alkaa aina yksilöllisellä hoitojaksolla ja aktiivisella ja välittömällä puutumisella tilanteeseen. Ohjelma perustuu siinä mielessä vapaaehtoisuuteen, että oikeusistuimen määräämiä hoito-ohjelmia ei Suomen laki tunne. Tästä huolimatta vuosien 2001–2004 tilastot osoittavat, että yli puolet miehistä osallistui ohjelmaan sosiaalitoimen tai terveyspalvelujen taikka sitten poliisin ohjaamana. Ohjelman yksilölliseen jaksoon osallistui yhteensä 202 miestä eli keskimäärin 50 miestä vuodessa. Ohjelman kattavalla alueella asuu noin 150 000 ihmistä. Miehistä 25 prosenttia hakeutui ohjelmaan itse, 18 prosentissa tapauksista yhteyden Mobileen otti ensin puoliso. Itse yhteyttä ottavien miesten luku on noussut vuoden mittaan. Näyttääkin siltä, että tämän kaltaisen palvelun tunnetuksi tekeminen vaatii useamman vuoden toiminnan. Yksilöllisen hoidon jakso kestää kuukaudesta puoleen vuoteen. Sinä aikana, samoin kuin ryhmässä, pyritään tekemään väkivaltaiset teot havainnollisiksi, löytämään keinot väkivallan käyttäytymisen välttämiseen, opettelemaan vastuun otto näistä tilanteista ja luomaan miehille uutta miehisyuden mallia. Väkivaltaisten tekojen havainnollistaminen on tärkeää, sillä miestyössä on ymmärrettävä, että perheväkivallan käsite ei kata vain fyysistä väkivaltaa vaan myös henkisen, seksuaalisen ja taloudellisen väkivallan. Tämä voi tarkoittaa monenlaista kontrolloivaa käytöstä, joka ei ole avoimen väkivaltaista. Tekijä on vastuussa väärinkäytöksistä, ei entinen tai nykyinen uhri. Tekijä on asetettava vastuuseen väkivaltaisesta tai toista alistavasta käytöksestään. Perheväkivalta on rikos, ja näihin rikoksiin on sovellettava asiaankuuluvia lakeja. Väkivaltaan syyllistyneille henkilöille suunnatut ohjelmat eivät saa korvata heitä vastaan käytäviä rikosoikeudellisia toimia, eivätkä ne saa estää tapausten oikeuskäsittelyä. Ryhmäistuntoihin voi osallistua vasta yksilöllisen hoitojakson jälkeen. 45% miehistä lopetti yksilökäynnit ennen viidettä tapaamista. Useimmat heistä (66 prosenttia) tekivät itse päätöksen käyntien lopettamisesta. Vain 12 prosenttia miehistä aloitti ryhmätapaamiset ja puolessa tapauksista miehet ilmoittivat lopettamisen syyksi motivaation puutteen. Ohjelmien on kestettävä vähintään 12 kuukautta ja istuntoja pitää olla vähintään kerran viikossa. Lyhyemmät ohjelmat eivät riitä ja voivat olla suorastaan vaarallisia. Ohjelmiin on kuuluttava sekä yksilö- että

ryhmätyöskentelyä. Tämä tarkoittaa, että meidän on saatava miehet paremmin näkemään ohjelman mielekkyys ja sitoutumaan siihen.

Ryhmäterapia tarkoittaa tapaamisia 3–7 miehen ryhmissä. Kukin istunto kestää puoli-tuosta tuntia. Vuoden 1996 alussa ryhmät olivat suljettuja, mutta syksystä 2001 ryhmät ovat olleet puoliavoimia. Tällä tarkoitamme sitä, että ryhmään tulee säännöllisesti uusia jäseniä ja että jokainen mies sitoutuu osallistumaan vähintään 15 istuntoon. Pisimmillään mies on käynyt ryhmätapaamisissa kolme ja puoli vuotta. Ryhmää ohjaa kaksi työntekijää (pääsääntöisesti molemmat ovat miehiä, mutta olemme kokeilleet myös paria, jossa toinen on mies, toinen nainen). Vuodesta 1996 vuoden 2005 syksyyn kaikkiaan 84 miestä on käynyt näissä ryhmätapaamisissa. 12 miestä on lopettanut ryhmässä käynnit kesken: kahdeksan miestä ensimmäisistä kolmesta ryhmistä, useimmat (seitsemän) heti ensimmäisen tai toisen tapaamisen jälkeen. Terapiaklinikan työntekijät tapaavat miesten avio/avopuolisot ryhmäterapian alussa ja lopussa. He vastaavat kysymyksiin väkivaltakokemuksista. Heille annetaan tietoa naisille tarkoitetuista palveluista ja miesten ohjelmasta. He täyttävät myös niin sanotun ACBI-kyselylomakkeen (Abusive and Controlling Behaviour Inventory, Davies, Holmes, Lundy & Urquhart, 1995), jolla kartoitetaan naiseen kohdistuva hyväksikäyttö ja väkivalta. Ryhmätyöskentelyn lopussa naisia pyydetään antamaan palautetta ja tietoja väkivaltakokemuksistaan ryhmäterapiajakson aikana (uudelleen ACBI-lomake). *Naisten tarpeiden ja turvallisuuden on oltava lähtökohtina miehille suunnatuissa ohjelmissa. Projektien kehittämiseen ja hallintaan liittyvät toimenpiteet eivät saa vaarantaa perheväkivallan entisten ja nykyisten uhrien turvallisuutta ja hyvinvointia. Lasten suojelemisen tulee olla osa kaikkia ohjelmia. Perheväkivalta on julkinen eikä yksityinen asia. Väkivallan uhrien turvallisuuden ja hyvinvoinnin tulee olla tärkeämpää kuin yritykset säilyttää perhe koossa. Ohjelman arviointi ei saa perustua itsearviointiin, vaan sitä tulee aina tilaisuuden tullen voida verrata pahoinpitelijän (entisen tai nykyisen) naiskumppanin kertomukseen ja muuhun todistusaineistoon. Olemme myös aloittaneet kahden vuoden seurantahaastattelut sekä miehille että naisille.*

Vuoden 2001 aikana ryhmissä mukana olleiden miesten 12 naiskumppanin haastattelusta kerätyt tiedot osoittavat, että heidän miehensä lähtö ryhmään vaikutti myönteisesti päätökseen jatkaa suhdetta. Näin sanoi naisista seitsemän. Yhdeksän naista kertoi tuntevansa olonsa turvallisemmaksi miehen ryhmäterapian jälkeen. Viisi niistä yhdeksästä naisesta, joilla oli kotona asuvia lapsia, kertoi miehen olleen väkivaltainen myös lapsia kohtaan. Väkivalta ei kosketa vain naisia vaan myös lapsia pahoinpitelyjen kohteina tai silminnäkijöinä. *Lasten suojelemisen tulee olla osa kaikkia ohjelmia.* Ryhmäterapian loppuhaastattelussa kaikki 11 naista, jotka vielä asuivat miehen kanssa tai olivat häneen yhteydessä, kertoivat fyysisen väkivallan vähentyneen tai loppuneen. Heistä kaksi kertoi kuitenkin kokeneensa uhkaavia tilanteita. Kahdeksan naista tunsu olonsa turvallisemmaksi ja 10 oli valmis suosittelemaan hoito-ohjelmaa toisten naisten väkivaltaisille puolisoille. ACBI-kaavakkeen tulokset naisten alku- ja loppuhaastattelusta viittasivat kuitenkin toisenlaisiin tuloksiin. Fyysinen väkivalta oli vähentynyt kaikkien kohdalla, kymmenen parin kohdalla vähentynyt yli 50 prosentilla ja loppunut kokonaan neljässä tapauksessa. Mutta

henkinen väkivalta oli lisääntynyt neljän naisen tapauksessa ryhmän aikana. Vastaavasti viidessä tapauksessa emotionaalinen väkivalta oli vähentynyt yli 50 prosentilla. Myös seksuaalinen väkivalta oli lisääntynyt kahden kohdalla ja pysynyt samana kahdella. Seitsemässä tapauksessa seksuaalinen väkivalta oli puolestaan vähentynyt (kuuden naisen kohdalla yli 50 prosentilla) ja kolmessa tapauksessa loppunut kokonaan. Ohjelma näyttää siis menestyksellisesti vähentävän naisiin kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa. On kuitenkin olemassa vaara, että väkivalta vain muuntuu näkymättömämmäksi eli siitä tulee henkistä alentamista ja kontrollointia. Nämä miesten käyttämät kontrolloinnin ja alentamisen keinot ovat niin hienostuneita, että naiset eivät pysty tunnistamaan niitä ilman oikeita haastattelukysymyksiä. Miehille tarkoitetuissa hoito-ohjelmissä on vaaransa, ja kaikissa ohjelmissä on tämän takia aina pidettävä huolta siitä, että väkivalta tunnistetaan. Yksi keino näiden riskien vähentämiseksi on antaa väkivallasta selviytyneille naisille kaikki tiedot avun lähteistä, miesten ryhmän toimintaperiaatteista ja miehen osallistumisesta ja edistymisestä ryhmässä. Jos ilmenee pienintäkään väkivallan uhkaa, on asiasta ilmoitettava sekä uhanalaisille ihmisille että lainvalvojille ja muille viranomaisille. (Suomessa on rikoslaissa valmisteilla olevan törkeän rikoksen ilmoitusvelvollisuus). On varmistettava, että entiset ja nykyiset väkivallan uhrit saavat selkeät tiedot miesten hoito-ohjelman toimintaperiaatteista ja että naisilla on tilaisuus antaa palautetta ohjelman toimivuudesta ja kaikista sen herättämästä kysymyksistä.

Vaikka kehittäisimme miten hyviä ohjelmia tahansa väkivallan tekijöille, ei tämä yksinään riitä. Meidän on pidettävä mielessä, että nämä hoito-ohjelmat ovat vain pieni osa siitä työstä, jota on tehtävä muuttaaksemme miesten asenteet naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Lisäksi on kehitettävä paikallisia ja kansallisia valistus- ja koulutusohjelmia. ■

Lähdeviitteet:

- Davies, L., Holmes, M., Lundy, C., & Urquhart, L. (1995). Re-education for Abusive Men: the Effect on the lives of women partners. Family Violence Prevention Division, Health Canada
- Holma, J. (2001). Findings of Work Group Three. In Keeler, Laura (Ed.), Recommendations of the E.U. Expert Meeting on Violence Against Women (pp. 94–95). Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.
- Holma, J. & Laitila, A. (2001). An alternative to violence: Project principles and methods. In Keeler, Laura (Ed.), Recommendations of the E.U. Expert Meeting on Violence Against Women. (pp. 157–165). Helsinki: Ministry of Social Affairs and Health.
- Holma, J. & Laitila, A. (2003) Irti väkivallasta - Jyväskylän malli: Auttajaverkosto toimijuiden palauttajana. Teoksessa H. Toivakka (toim.) Perheterapian kehittyvä ammattikäytäntö (s. 43–56). Loimaa: Suomen Perheterapiayhdistys ry.
- Holma, J.M. & Wahlström J. (toim.), (2005) Iskuryhmä: Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmissä. Helsinki: Helsinki University Press.

Ihmisiä kaupan

Naisten ja lasten kansainvälinen kauppa

Ihmiskauppa ei ole helppo puheenaihe. Sitä voi katsella monesta eri näkökulmasta ja siihen voi suhtautua monella eri tapaa. Uhrinäkökulman lisäksi sitä voidaan tarkastella tekijöiden toimintana eli osana kansainvälistä järjestäytyntä rikollisuutta, tai ihmiskauppaa voidaan käsitellä yhtenä laittoman maahanmuuton ja siirtolaisuuden muotona.

Jos päähuomio kiinnitetään taisteluun kansainvälistä, järjestäytyntä rikollisuutta vastaan, niin keskustelua ohjaa yleensä Palermion sopimuksen lisäpöytäkirja ja sen velvoitteet kansallisille toimijoille. Päätökset käytännön sovelluksista ihmiskaupan vastaisessa taistelussa tehdään kansallisesti. Päähuomio on rikoksen tekijöissä.

Ihmiskauppa voidaan nähdä osana siirtolaispolitiikkaa (kansallisella tai eurooppalaisella tasolla tai maailmanlaajuisesti). Keskeistä uhrin kannalta ovat hänen oleskelunsa statukseen liittyvät kysymykset: käsitelläänkö heitä kansainvälisen rikollisuuden uhreina, joita tulisi suojella kansainvälisen suojeluvuorituksen mukaisesti, vai kohdellaanko heitä laittomina maahanmuuttajina. Kun näkökulmana on laittoman maahanmuuton ehkäisy, päätavoitteena on rajojen sulkeminen laittomilta siirtolaisilta.

Uhrilähtöisen näkökulman lähtökohtana on ihmiskaupan uhrien ihmisoikeudet ja oikeus saada suojelua. Uhrien tunnistamisen ja tukipalvelujen tarjoamisen kynnyksen tulisi olla matala. Ihmiskaupan uhreja tulisi tukea auttamalla heitä tiedostamaan omat oikeutensa, jotta he pystyvät käyttämään niitä asemansa kohentamiseen ja jotta heidän henkilökohtaisen koskemattomuutensa suoja voidaan saavuttaa. Tukitoiminnan ja neuvonnan tavoitteena tulee olla uhrin integriteetin kunnioitus, hänen oman päätöksentekoi-

keutensa kunnioitus. Tukea tulee tarjota sukupuolisensitiivisesti ja kulttuuriset erot huomioiden siten, että yksilö ymmärtää saamansa informaation ja kykenee käyttämään sitä päätöksenteossa. Päähuomio tässä näkökulmassa on uhri ja hänen itseisarvonsa ja oikeutensa.

Palvelujen tarjoajana tulen puhumaan ihmiskaupasta tästä viimeisestä, eli uhrien ja ihmisoikeuksien näkökulmasta lähtien. Mutta meidän ei sovi unohtaa muitakaan lähestymistapoja, sillä ne kaikki kytkeytyvät toisiinsa.

Minusta ihmiskaupasta ei voida puhua mainitsematta globalisaatiota. Nykypäivän maailmassa pääoman, kommunikaation ja tiedon vapautta pidetään itsestään selvänä asiana. Tämän ”vapaan virtailun” ongelmana on se, että *ihmiset* eivät saa vapaasti liikkua maasta toiseen tavoitellakseen parempaa elämää itselleen ja perheelleen. Köyhät ja/tai yhteisössään alistetussa asemassa olevat ryhmät ovat useimmiten niitä, joilla on tarve tai jotka pakotetaan etsimään parempaa elantoa muista maista. Kun tarkastelemme sukupuoliherkästi näitä laittomiin siirtolaisvirtoihin vaikuttavia työntäviä ja vetäviä tekijöitä, meille paljastuu ihmiskaupalle riskialttiiden yksilöiden muotokuva.

Pääomien yhä vapaampi siirtyminen maasta toiseen ja tiukentunut siirtolaispolitiikka ovat luoneet valtavat markkinat ihmiskauppiaille. Aiemmin turvapaikanhakijoina lähteneet ihmiset kääntyvät entistä useammin salakuljettajien ja ihmiskauppiaitten puoleen päätyen lopulta laittomiksi siirtolaisiksi kohdemaihin vailla minkäänlaista laillista asemaa. Myös laittomat työmarkkinat ja laitton seksiteollisuus takaavat laittoman työvoiman jatkuvan kysynnän. Kun kaikki vielä tapahtuu lain ulkopuolella, avaa tämä mahdollisuuden uudelleenlaiseen väkivaltaan, hyväksikäyttöön ja riistoon. Mutta asemansa laittomuuden takia ihmiskaupan uhrit (sen enempää kuin muutkaan laittomat siirtolaiset) eivät voi taistella oikeuksiensa puolesta. Maasta karkotuksen uhka saa heidät alistumaan asemaansa. Me emme koskaan pysty ymmärtämään laittomien siirtolaisten elämään kuuluvaa pelkoa, epäluuloisuutta ja haavoittuvuutta, ellemmme ymmärrä heidän elämänsä tätä puolta (kaikki tapahtuu heidän elämässään laittomasti, ”varjojen puolella”).

Mitä me palvelujen tarjoajat voisimme tehdä asian hyväksi? Mitkä ovat suurimmat erot periaatteiden ja käytännön välillä?

Kansainvälisten sopimusten ratifiointi ei useinkaan ole ongelma, mitä tulee ihmisoikeuksiin ja uhreille tarjottuihin palveluihin. Monissa tapauksissa kansallinen lainsäädäntö täyttää jo kansainvälisten sopimusten asettamat vähimmäisvaatimukset. Voimmekin todeta, että kansallinen lainsäädäntö ja kansainväliset sopimukset vastaavat toisiaan. Mutta jos siirrymme tarkastelemaan asiaa uhrin näkökulmasta, tämä vastaavuus alkaakin näyttää merkityksettömältä, kun uhrin oikeudet ja palvelut ovat saavuttamattomissa. Voimme todeta, että useimmissa Euroopan maissa todellinen käytännön tilanne on kaukana siitä, että uhri tunnustettaisiin uhriksi tai että häntä kohdeltaisiin kansainvälisen

rikollisuuden uhrina. Tilanne on tämä siitä huolimatta, että useimpien maiden kansallinen lainsäädäntö ja kansalliset toimintasuunnitelmat täyttävät vähimmäisvaatimukset.

Suurimpiin ongelmiin kuuluu se, että on paljon erilaisia tulkintoja siitä, keitä pidetään ihmiskaupan uhreina tai keitä tulisi pitää ihmiskaupan uhreina. Yksimielisyyden saavuttaminen käsitteen määrittelyssä on usein epäonnistunut siksi, että asia on sotkettu kiistoihin prostituutiota koskevasta politiikasta (ja vapaaehtoisesti tai pakotettuna aloitettua prostituutiota koskeviin käsitteisiin jne.) ja maahanmuuttopolitiikasta. Ihmiskaupan ja prostituution kytkeminen toisiinsa on ainakin Pohjoismaissa keskittänyt keskustelun ihmiskaupasta prostituutioon jättäen näin muut ihmiskaupan muodot vähälle huomiolle.

Jokaisen valtion tulisi huolehtia ihmiskaupan uhrien nopeasta ja tarkasta tunnistamisesta. Ensimmäiseksi on päästävä yksimielisyyteen käsitteestä, toiseksi on koulutettava uhreja kaikkein todennäköisimmin kohtaavien ammattikuntien edustajat (erityisesti poliisit, sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaiset ja yhteisötyötä tekevät). Koulutuksessa on oltava sukupuolierkkä ote, jotta työntekijät oppisivat huomaamaan naisten ja tyttöjen riskin joutua uhreiksi, myös riskin joutua uhriksi toistamiseen. Naisiin kohdistuvalla väkivallalla on usein monet kasvot: väkivalta voi olla henkistä, fyysistä ja seksuaalista.

Aivan liian usein ihmiskaupan mahdollisia uhreja pidetään laittomina siirtolaisina ja/tai laittomana työvoimana. Heidät karkotetaan maasta tutkimatta asiaa mitenkään tarkemmin tai sallimatta edes minkäänlaista harkinta-aikaa, vaikka kyseisten ihmisten tapauksissa näkyisi tyypillisiä merkkejä ihmiskaupasta. Me tunnemme ihmiskaupan tunnusmerkit, mutta emme halua nähdä niitä. On helpompaa lähettää heidät takaisin kotiin tai sinne, mistä he nyt ovatkaan lähteneet.

Kansalaisjärjestöjen rooli

Kansalaisjärjestöillä on se etu, että ne eivät edusta viranomaisia ja että ne pääsevät usein yhteyteen yhteiskunnasta syrjäytyneiden ihmisten kanssa. On monia järjestöjä, joilla on kokemusta pahoinpideltyjen tai muulla tavoin kaltoin kohdeltujen naisten kanssa työskentelystä. On tunnettu tosiasia, että kaikki alkaa luottamuksen voittamisesta ja turvallisuuden tunteen luomisesta.

Ihmiskaupan uhrien kanssa tehtävässä työssä viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen on tehtävä yhteistyötä ja vaihdettava tietoja keskenään. Mutta kansalaisjärjestöjen on punnittava tarkkaan, mitä tämä kaikki tarkoittaa järjestön uskottavuudelle ja mahdollisuuksille täyttää omat velvollisuutensa. Näinhän niistä tulisi osa palvelujärjestelmää, joka liittyy elimellisesti kontrollijärjestelmään ja oikeustoimiin. Useimmilla ihmiskaupan uhreilla on ollut huonoja kokemuksia poliisista ja muista viranomaisista eivätkä he luota niihin (useinkin hyvästä syystä).

Se hetki, jolloin uhrin joutuvat kosketuksiin poliisin tai muun viranomaisen kanssa, saattaa heidät hyvin haavoittuvaan asemaan. Tuolla hetkellä he ovat useimmiten äärimmäisen pelossa: mitä heille tai heidän kaikkein lähimmälle ihmiselleen on tapahtumassa. Tämä on se nimenomainen hetki, jonka varalta verkosto on antanut heille ”oppitunnin”: tiedät mitä tapahtuu, jos menet paljastamaan asioita.

Kansalaisjärjestöjen ja muiden palvelun tarjoajien tulisi miettiä myös omaa turvallisuuttaan. Ne joutuvat tekemään työtä niissä samoissa ympäristöissä, joissa rikollisverkot toimivat.

Palveluissa ei pidä ottaa huomioon vain sukupuoli vaan myös kulttuuri. Me tarvitsemme lisää kulttuurien tulkkeja. Kääntäminen kielestä toiseen ei riitä, kulttuurisidonnaisten merkitysten tulkitseminen on yhtä tärkeää. Kulttuuritulkki on tärkeä tuntea kotimaansa tilanne.

Vaikka nämä ihmiset ovat vakavien rikosten uhreja, ei heitä pidä kohdella vain ja ainoastaan uhreina. Toistamiseen uhriksi joutumisen estämiseen on olemassa hyviä keinoja. Voidaan tarjota toipumismahdollisuuksia ja elämäntaitojen opetusta (koulutus, ammatti- ja kielikurssit jne.) Ihmisten voimauttaminen ja itsemääräämisoikeuden korostaminen vähentävät riskiä joutua toistamiseen uhriksi sekä uhrin jäädessä kohdemaahan että hänen palatessaan kotimaahansa.

Lopuksi haluaisin tähdentää kahta asiaa, jotka meidän on muistettava kun suunnittelemme ja järjestämme tukea ja apua:

Tuki- ja turvapalveluiden ei pidä leimata naisia tai tehdä heistä uhreja taas uudestaan; palveluiden ei pidä rajoittaa naisten perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia. Esimerkiksi turvakodeissa asuvilla naisilla pitää olla aivan samat oikeudet kuin kaikilla muillakin, ja heitä on kunnioitettava ja heidän on annettava päättää omista asioistaan. Muutoin vankeilan ja turvakodin välillä ei ole mitään eroa.

Ihmis- ja kansalaisoikeudet ovat vain sanahelinää, jos ne jäävät ihmiselle itselleen hämäräksi (mitä ne tarkoittavat nimenomaan minun kohdallani), tai jos ihmiselle ei suoda tilaisuutta niiden käyttämiseen oman asemansa parantamiseen. ■

Luennoitsijoiden esittelyt

AL GEDSI, Suad

BA, MA Suad Al Geds on jemeniläisen Women's Forum for Research and Training -tiedotus- ja valistuskeskuksen johtaja.

HERDIYANI, Rena

Rena Herdiyani on indonesialaisen Kaliyanamitra-järjestön toiminnanjohtaja.

HOLMA, Juha

PsT Juha Holma on Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen lehtori ja psykoterapian opetus- ja tutkimusklinikan miesten ryhmän kehittäjä ja johtaja. Hän vastaa nyt ryhmän toiminnasta ja siihen liittyvästä tutkimuksesta.

KAUPPINEN, Jaana

YM, työnjohtaja Jaana Kauppinen on prostituoitujen Pro-tukipisteen toiminnanjohtaja. Hän oli mukana perustamassa tukipistettä vuonna 1990. Hän on edustanut järjestöä ihmiskaupan vastaisessa kansallisessa työryhmässä.

NIEMI-KIESILÄINEN, Johanna

OTT, VT Johanna Niemi-Kiesiläinen on Uumajan yliopiston oikeustieteen professori ja Helsingin yliopiston prosessioikeuden dosentti. Hän johti Suomen Akatemian Oikeusjärjestyksen sukupuolittuneet rakenteet -tutkimusta 2001–2004.

OUTALEB, Fatima

Fatima Outaleb on marokkolaisen turvakodin johtaja ja UAF:n eli L'Union de L'Action Feminine -naisjärjestön alaoston johtokunnan jäsen. Hän on järjestön tiedotusvastaava.

RUUSUVUORI, Leena

FM Leena Ruusu vuori on ollut Naisjärjestöjen Keskusliiton pääsihteerinä vuodesta 2003. Hän on pitkään toiminut asiantuntijana prostituution ja naiseen kohdistuvan väkivallan vastaisissa projekteissa Suomessa ja ulkomailla.

SYSIKASKI, Kalle

Kalle Sysikaski on Suomen Sadankomitealiiton hallituksen jäsen ja järjestön kaakkois-Aasia -ryhmän vetäjä. Hän on Naisiin kohdistuva väkivalta -ohjelman suunnitteluryhmän puheenjohtaja.

YLIKOMI, Riitta

Psykologi Riitta Ylikomi on Raiskauskriisikeskus Tukinaisen kriisityön koordinaattori. Hän on ollut mukana luomassa ja kehittämässä palveluja seksuaalista väkivaltaa kokeneille naisille Suomessa vuodesta 1993 lähtien.

Ulkomaalaisten järjestöjen esittelyt

Women's Forum for Research and Training WFRT

P.O. BOX (5655)

TAIZ – Republic of Yemen

Tel: +967-4224392

Fax: +967-4224391

Cellular: +967-73706673

E-mail: info@wfrt.net

www.wfrt.net

WFRT on perustettu vuonna 2000. Järjestön tavoitteena on lisätä tietoisuutta ihmisoikeuskysymyksistä, monitoroida ihmisoikeusrikkomuksia ja lobata päättäjiä ja viranomaisia ihmisoikeuksien puolustamisen varmistamiseksi. Järjestön tärkeimpiä toimintatapoja on konferenssien, seminaarein ja koulutustapahtumien järjestäminen sekä julkaisutoiminta. Järjestö tarjoaa myös lainopillista neuvontaa ja tukea. WFRT toimii myös tiiviissä yhteistyössä koulujen ja koulutuslaitosten kanssa. WFRT ei osallistu poliittiseen toimintaan, paitsi niissä kysymyksissä mitkä ovat välttämättömiä järjestön mandaatin toteuttamiseksi. Tällaisia kysymyksiä ovat esimerkiksi poliittisen tietoisuuden lisääminen tai naisten poliittisen oikeuksien puolustaminen. Järjestön toiminta ei rajoitu pelkästään Jemeniin.

L'Union de L'Action Feminine UAF – The Women's Action Union

174, Residence Rizk Rue saint Laurent App 208

Casablanca

Morocco

Tel: +212-22816147

Fax: +212-22826147

Email: uafcasa@menara.ma

UAF:n toimintaa esitellään Fatima Outalebin artikkelissa ”Tabusta toimintaan”, joka löytyy tämän julkaisun sivuilta 40–43.

Kalyanamitra- Women's communication and information centre

Jl. Kaca Jendela II No.9
Rawajati-Kalibata
Jakarta 12750 Indonesia
Tel: +62-(0)21-7902109
Fax: +62-(0)21-7902112
Email: ykm@indo.net.id
www.kalyanamitra.or.id

Kalyanamitra-järjestö perustettiin vuonna 1985. Järjestö keskittyy naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiseen työhön. Alkuaikoina Kalyanamitra keskittyi erityisesti valtiovallan naisiin kohdistamaan väkivaltaan, mutta nykyisin Suharton militaristisen valtakauden päätyttyä sen toimintakenttä on laajentunut. Vuoden 1998 kiinalaisvastaisten mellakoiden aikana lukuisia etniseltä taustaltaan kiinalaisia naisia raiskattiin. Kalyanamitra alkoi avustaa raiskausten ja muun väkivallan uhreja, ja on siitä lähtien kiinnittänyt huomiota myös monikulttuurisen yhteiselon edesauttamiseen. Järjestö kampanjoi, kouluttaa, tutkii, ja dokumentoi naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja naisten yhteiskunnallista asemaa laajemminkin. Järjestö on tehnyt myös neuvontaa, ja auttanut väkivaltaa kokeneita naisia raportoimaan tapahtumista viranomaisille, tai selvittämään perheväkivaltaa sovittelun kautta.

Lisätietoja

Tietoa naisiin kohdistuvasta väkivallasta ilmiönä:

Helsingin yliopiston naistutkimus- ja tasa-arvoportaali:
<http://www.minna.fi/minna/vakivalta/index.htm>

Friidu-paketti tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksista:
<http://www.ihmisoikeudet.net/friidu/>

Asiantuntijoita:

Tutkija Sirkka Perttu

FT, dekaani Aili Nenola, Raiskauskriisikeskus Tukinaisen pj.

Pirjo Pehkonen, Naisten linja ry

Suvi Keskinen, Tampereen yliopisto

Tutkija Suvi Ronkainen

Tutkija Marita Husso

Tanja Lehtoranta, Naisten linja ry:n pj.

Reet Nurmi, Monika Naiset ry (asiantuntemusta maahanmuuttajista)

Hannu Lauerma, Kuopion vankimielisairaalan ylilääkäri

Jari Hautamäki, Lyömätön Linja Espoossa

Pekka Jolkkonen, Miessakit ry

Panu Varjonen, Miessakit ry

Kirjallisuutta:

Markku Heiskanen & Minna Piispa: Usko, toivo, hakkaus. Tilastokeskus ja tasa-arvoasiain neuvottelukunta 1998.

Anja Lehtonen & Sirkka Perttu: Naisiin kohdistuva väkivalta. Kirjayhtymä 1999.

Eija Kyllönen-Saarnio & Reet Nurmi: Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Sosiaali-, ja terveysministeriö, Monika-Naiset Liitto ry ja Työministeriö 2005.

Helena Ewalds (toim.): Kenelle lyönnit kuuluvat? Sosiaali- ja terveysministeriö oppaita 2005:7.

Pekka Jolkkonen & Panu Varjonen: Väkivalta- tunteita, toimintaa ja vastatunteita. Miessakit ry 2002.

Tietoa islamista:

<http://www.nba.fi/islam/>

Women living under muslim laws-sivusto:

<http://www.wluml.org/english/index.shtml>

Tietoa islamilaisten maiden lainsäädännöstä ja islamilaisesta laista:

<http://www.soas.ac.uk/Centres/IslamicLaw/Materials.html>

Asiantuntijoita:

Aasian ja Afrikan tutkimuksen laitos, Helsingin Yliopisto:

FM, amanuenssi Sylvia Akar (islamin tekstintutkimus, hadith-kirjallisuus)

FT, tutkija Susanne Dahlgren (Jemen, islamilainen oikeus, naiset ja islam)

FT, tutkija Marko Juntunen (Marokko, muslimimaahanmuuttajamiehet Suomessa)

Uskontotieteen laitos, Helsingin Yliopisto:

FT, yliopistolehtori Tuula Sakaranaho (Turkki, muslimit Suomessa ja Irlannissa)

FT, Marja Tiilikainen (somalinaiset Suomessa)

Sosiaali- ja kulttuuriantropologian laitos, Helsingin Yliopisto:

FM, Anu Lounela (Indonesia)

Kehitysmatutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto:

FM, tutkija Riina Isotalo (Palestiina)

Renvall-instituutti, Helsingin Yliopisto:

VTT, Leena Avonius (indonesia)

Filosofian tohtori Irmeli Perho (Tanskan kuninkaallinen kirjasto; normatiivinen islam, arabian kieli)

Filosofian tohtori Helena Hallenberg (normatiivinen islam, Kiina, arabian kieli)

Kirjallisuutta:

Kristiina Kouros & Susan Villa (toim.): Ihmisoikeudet ja islam. Like 2004.

Marja Tiilikainen: Arjen islam. Vastapaino 2003.

Marko Juntunen: Islamin arki. Ajatus 2005.

Susanne Dahlgren: Naisia rajalla (teoksessa kohtaamisia rajalla, toim. Hirsiaho et.al) SKS 2005.

Amnestyn Suomen osasto on erikoistunut seuraaviin maihin ja alueisiin:

Venäjä, Baltia, Turkki, Bosnia ja Hertsegovina, Serbia ja Montenegro

Kiina, Indonesia, Itä-Timor

Itä-Afrikka (erityisesti Kenia ja Sudan)

Yhdysvallat, Keski-Amerikka (erityisesti Guatemala ja Meksiko)

Algeria, Marokko, Tunisia, Israel ja Palestiina

Osastolla on näihin alueisiin erikoistuneita maakoordinaattoreita ja taustamateriaalia.

Yhteydenotot: Amnestyn tiedottaja, puh. (09) 5860 4422, 406 2534 (www.amnesty.fi)

Suomen Sadankomitealiitolla on erityistä asiantuntemusta Indonesiaan ja Itä-Timoriin liittyvissä kysymyksissä.

Yhteydenotot: puh. (09) 141 336 (<http://www.sadankomitea.org/aasia.htm>)

(listan ovat koonneet Elina Mattila-Niemi ja Hanna-Mari Savolainen)